

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та державного управління**

**УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 606 групи
Боклач Богдана Олександрівна

Керівник:

кандидат політичних наук,
доцент Гуйтор М.М.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Круглашов А.М.

Чернівці – 2024

Анотація

У роботі систематизовано теоретичні підходи до вивчення управління енергетичною безпекою держави. Визначено функції та повноваження суб'єктів реалізації державної політики України в енергетичній сфері. Охарактеризовано механізми та інструменти реалізації державної політики у даній галузі. Висвітлено наслідки військової агресії російської федерації для енергетичної системи України. Розкрито вплив російсько-української війни на співробітництво України та ЄС в енергетичній сфері. Запропоновано науково-практичні рекомендації щодо удосконалення управління енергетичною безпекою України в умовах режиму воєнного стану.

Ключові слова: енергетика, енергетична безпека, енергетична система, державна політика, державне управління, воєнний стан.

Summary

The work systematizes theoretical approaches to the study of state energy security management. The functions and powers of the entities implementing the state policy of Ukraine in the energy sector have been defined. Mechanisms and tools of state policy implementation in this field are characterized. The consequences of the military aggression of the Russian Federation for the energy system of Ukraine are highlighted. The impact of the Russian-Ukrainian war on cooperation between Ukraine and the EU in the energy sector is revealed. Scientific and practical recommendations for improving the management of energy security of Ukraine in the conditions of the martial law regime are proposed.

Key words: energy, energy security, energy system, state policy, state administration, martial law

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Б.О. Боклач

ЗМІСТ

	ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
	ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ	10
1.1	<i>Теоретичні підходи до вивчення управління енергетичною безпекою держави</i>	10
1.2	<i>Джерельна база дослідження</i>	17
	<i>Висновки до Розділу 1</i>	23
РОЗДІЛ 2	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	25
2.1	<i>Суб'єкти реалізації державної політики України в енергетичній сфері</i>	25
2.2	<i>Механізми та інструменти реалізації державної політики у сфері енергетики України</i>	35
	<i>Висновки до Розділу 2</i>	45
РОЗДІЛ 3	ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ	47
3.1	<i>Наслідки військової агресії російської федерації для енергетичної системи України</i>	47
3.2	<i>Нормативно-правове регулювання діяльності об'єктів сфери енергетики України в умовах правового режиму воєнного стану</i>	57
3.3	<i>Вплив російсько-української війни на співробітництво України та ЄС в енергетичній сфері</i>	65
3.4	<i>Науково-практичні рекомендації щодо удосконалення управління енергетичною безпекою України в умовах режиму воєнного стану</i>	78
	<i>Висновки до Розділу 3</i>	86
	ВИСНОВКИ	88
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
	ДОДАТКИ	105

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АДЕ – альтернативні джерела енергії

АЕС – атомна електростанція

АМКУ – Антимонопольний комітет України

БіоЕС – електростанція, що генерує електроенергію з біомаси

ВЕС – вітрова електростанція

ВДЕ – відновлювальні джерела енергії

ГАЕС – гідроакумуюча електростанція

ГВт – гігават

ГЕС – гідроелектростанція

Держатомрегулювання – Державна інспекція ядерного регулювання України

Держенергоефективності – Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України

Держенергонагляд – Державна інспекція енергетичного нагляду України

ДПП – державно-приватне партнерство

ДТЕК – Донбаська паливно-енергетична компанія

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії

НЕКП – Національний енергетичний і кліматичний план

НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

ОЕСУ – Об'єднана енергетична система України

ПЕК – паливно-енергетичний комплекс

РНБО – Рада національної безпеки та оборони України

ТЕС – теплова електростанція

ТЕЦ – теплоелектроцентрально

ENTSO-E – європейська мережа системних операторів передачі електроенергії

ВСТУП

Актуальність. Залежність сучасного суспільства від енергоресурсів, яка постійно зростає, необхідність дотримання екологічних норм та стандартів, перехід до відновлювальних джерел енергії, впровадження різноманітних інновацій та новітніх технологій у галузі енергетики потребують від органів державної влади підготовки та впровадження складних управлінських механізмів для забезпечення енергетичної безпеки держави.

Проте найбільшим викликом існуючій системі енергетичної безпеки Європи загалом та України, зокрема, стала широкомасштабна російська військова агресія в Україні. Захист об'єктів енергетики, необхідність пошуку стабільних та надійних шляхів постачання енергоресурсів, відновлення та будівництво енергетичної інфраструктури, регулювання ринків різних секторів енергетики потребує нових підходів до управління енергетичною безпекою.

Тому суттєво зростає значення ефективної державної політики в енергетичній галузі, що також зумовлено необхідністю гарантування національної безпеки України, її незалежності та територіальної цілісності, яка сьогодні під загрозою від військового вторгнення росії. До того ж, трагічним подіям останніх років передували тривалі енергетичні війни олігархічно-політичного характеру впродовж трьох десятиліть, безперечно за участю політичних еліт, державних корпорацій та представників спецслужб держави-агресора. Нехтування інтересами переважної більшості громадян країни, постійний незаконний поділ вітчизняного енергетичного ринку, лобіювання інтересів певних політичних сил та поширення масштабних корупційних схем вимагають пошуку нових інструментів та механізмів реалізації державної політики в енергетичній галузі.

Прогалини чинного українського законодавства у сфері енергетики, необхідність розробки або доопрацювання процедур впровадження необхідних змін, неоднозначність формулювання базових понять та категорій у нормативно-правових актах галузі енергетики, хаотичність, перевантаженість, відсутність системності та інші, подекуди штучно створені перешкоди правового характеру, знижують ефективність здійснення державної політики України в енергетичній сфері.

Військова агресія російської федерації суттєвим чином вплинула на розуміння країнами-членами Європейського Союзу загроз та ризиків в енергетичній галузі та вимагає формування новітніх енергетичних стратегій, побудованих на принципах енергетичної автономії. Необхідність диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, збільшення частки відновлювальних джерел енергії, перегляд підходів до використання атомної енергетики, впровадження технологій енергоефективності та енергозбереження з урахуванням кібербезпеки потребують чітко визначеної стратегії співпраці України та ЄС щодо забезпечення енергетичної безпеки в Європі.

Отже, викладені аргументи переконливо доводять актуальність обраної теми магістерської роботи та необхідність здійснення подальших наукових розвідок формування енергетичної безпеки нашої держави. Зусилля науковців, експертів та практиків повинні бути спрямовані на розробку новітніх підходів до ухвалення та здійснення державної політики у сфері енергетики. Водночас необхідний пошук механізмів подолання перешкод на шляху входження України до політичного, економічного та, зокрема, енергетичного простору Європейського Союзу.

Метою магістерської роботи є дослідження управлінських механізмів формування системи енергетичної безпеки України в умовах правового режиму воєнного стану.

До завдань магістерської роботи належать:

- систематизувати теоретичні підходи до вивчення управління енергетичною безпекою держави;
- визначити повноваження суб'єктів реалізації державної політики України в енергетичній сфері;
- охарактеризувати механізми та інструменти реалізації державної політики у сфері енергетики України;
- висвітлити наслідки військової агресії російської федерації для енергетичної системи України;
- розкрити вплив російсько-української війни на співробітництво України та ЄС в енергетичній сфері;
- запропонувати науково-практичні рекомендації щодо удосконалення управління енергетичною безпекою України в умовах режиму воєнного стану.

Об'єктом дослідження є енергетична система України.

Предметом дослідження є управління енергетичною безпекою України в умовах воєнного стану.

Методологія дослідження. Методологічну основу нашого дослідження складає поєднання загальнонаукових (діалектичний, метод аналізу, метод синтезу, логіко-семантичний) та спеціальних (структурно-функціональний, правовий, системний, порівняльний) методів наукового пізнання. Зокрема використано:

- *діалектичний* метод – у процесі вивчення теоретико-методологічних засад дослідження управління енергетичною безпекою держави (розділ 1);
- *аналіз* – для дослідження змісту теоретичних підходів до вивчення управління енергетичною безпекою держави (підрозділ 1.1.);
- *синтез* – для визначення основних загроз та ризиків для енергетичної безпеки України та наслідків військової агресії російської федерації для енергетичної системи нашої держави (підрозділ 3.1.);

– *структурно-функціональний* метод – для з’ясування функцій та повноважень органів державної влади щодо здійснення державної політики в енергетичній галузі України (підрозділ 2.1.);

– *системний* метод – для визначення управлінських механізмів та інструментів реалізації державної політики у сфері енергетики України (підрозділ 2.2.);

– *правовий* метод – у процесі вивчення рівня та прогалин нормативно-правового забезпечення управління енергетичною безпекою нашої держави в умовах правового режиму воєнного стану (підрозділ 3.2.);

– *порівняльний* метод – для дослідження формування системи енергетичної безпеки європейських країн та стратегій відносин України та ЄС в умовах військової агресії російської федерації в Україні (підрозділ 3.3);

– *логіко-семантичний* метод – для формулювання науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення управління енергетичною безпекою України в умовах режиму воєнного стану (підрозділ 3.4).

Наукова новизна магістерської роботи полягає в наступному:

– систематизовано виклики та наслідки російської військової агресії для різних секторів енергетичної системи України. До викликів віднесемо: використання російською федерацією енергетичної сфери як зброї знищення українських громадян та вітчизняної цивільної та військової інфраструктури; відсутність доступу до значної частини об’єктів енергетичної системи України внаслідок тимчасової окупації або розташування в зоні активних військових дій; масштабні руйнування та необхідність відновлення енергетичних підприємств в умовах постійних ракетно-дронових атак держави-агресора; збільшення енергетичної залежності від міжнародних організацій та держав-партнерів; необхідність в умовах війни виконання зобов’язань України в енергетичній сфері щодо входження до європейської енергетичної системи тощо;

– окреслено основні компоненти системи реагування на виклики енергетичній безпеці України, зокрема: формування комплексної системи

захисту об'єктів енергетики з метою запобігання наслідків їх руйнування ворогом; відновлення зруйнованих об'єктів енергетичної системи України та введення в експлуатацію нових, зокрема відновлювальних джерел енергії; узгодження державної політики у сфері енергетики України з енергетичними стратегіями Європейського Союзу; децентралізація енергетичної системи нашої держави тощо.

Практичне значення магістерської роботи. Загальні висновки нашого дослідження можуть бути використані у наступних сферах:

- для удосконалення нормативно-правового забезпечення управління у різних секторах української енергетики;
- для підготовки та реалізації програм відновлення та розвитку енергетичної інфраструктури України;
- у практичній діяльності структурних підрозділів центральних та місцевих органів влади, які здійснюють державну політику в енергетичній сфері.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота має наступну структуру: перелік умовних скорочень, вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Обсяг магістерської роботи без списку використаних джерел та додатків складає 94 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення управління енергетичною безпекою держави

Політика характеризується різними проявами суспільних відносин. На думку українських політологів, у політиці варто виділити три рівні її здійснення:

а) *мегарівень* – проявляється, насамперед, у реалізації державами основних засад зовнішньої політики, міжнародним співробітництвом загалом;

б) *макрорівень* – визначає державу як певну єдність, ототожнює державну владу зі структурою держави, зокрема її урядом, центральними міністерствами та відомствами тощо. На згаданому рівні політика проявляється у діяльності держави та управління, зокрема в частині примусового розподілу матеріальних цінностей;

в) *мікрорівень* – характеризує політику як публічне явище, одним із завдань якої є допомога особистості у самореалізації. На вказаному рівні політика за допомогою державних інституцій включає певні організації та структури, зокрема, громадські організації та політичні партії тощо [8. с.12]

Виходячи із такого поділу, державна політика у сфері енергетики має здійснюватися на макрорівні. Саме на цьому рівні, уповноважені інституції, які наділені державною владою, реалізують власні повноваження. Також на макрорівні державні інституції виконують певні функції, котрі стосуються визначення ключових напрямів управління енергетичними об'єктами. Водночас, на нашу думку, особливість енергетичної сфери суттєво збільшує числі учасників формування державної політики з метою забезпечення

міжнародного та внутрішнього державного рівнів. Саме тому державна політика в енергетичній сфері охоплює мікро- та мегарівень.

Взаємозв'язок та взаємозалежність між мега- та макрорівнем енергетичної політики держави можна продемонструвати на прикладі існування інтересів учасників міжнародних відносин щодо гарантування стабільності та модернізації енергетики. У свою чергу, це породжує необхідність міжнародного співробітництва, яке буде забезпечувати єдність розуміння учасниками відносин збереження енергетичних ресурсів світу, підтримку технологій енергетичної ефективності, бережне використання енергетичних запасів людства, уникнення або боротьбу з енергетичним шантажем та енергетичним тероризмом у взаєминах між країнами.

На нашу думку, доволі яскравим прикладом спільного розуміння ризиків та небезпек використання атомної енергії різними країнами світу є ухвалення у 1994 році Конвенції про ядерну безпеку. Положення даного міжнародного нормативно-правового акту є надзвичайно актуальними для нашої держави за умов потенційної загрози використання ядерної зброї російським агресором в Україні. Конвенцію про ядерну безпеку ВРУ ратифікувала ще у 1997 році, як, до речі, і російська федерація.

Статті зазначеного нормативно-правового акту передбачають наступне:

а) забезпечити високий рівень ядерної безпеки за допомогою реалізації національних програм та міжнародного технічного співробітництва та фінансової підтримки у даній сфері;

б) сформувати та розвивати на атомних електростанціях ефективні системи захисту від можливої радіаційної небезпеки. Дані заходи важливі для належного захисту окремих громадян, суспільства загалом та навколишнього середовища від наслідків викидів та випромінювання АЕС у результаті аварій чи руйнувань;

в) попереджати потенційні аварійні ситуації зі шкідливими наслідками та мінімізувати можливість їх виникнення.

Варто зазначити, що статті даного документа міжнародного права, орієнтовані, насамперед, на постійну підтримку максимального показника ядерної безпеки у всіх регіонах світу, популяризації культури та свідомості ядерної безпеки. Тому велике значення має розвиток міжнародної комунікації для формування системи ядерної безпеки на основі чинних угод у даній сфері [31].

На мікрорівні здійснення політики відбувається включення інститутів громадянського суспільства до процесу реалізації основних суспільних цілей та завдань. Зокрема, здійснюється функціонування політичних партій, які представляють на суспільне обговорення певний альтернативний план розвитку країни та конкретну програму його реалізації. Водночас, будучи виразниками волі та інтересів суспільних груп та спільнот, політичні партії як найбільш впливовий інститут громадянського суспільства, прямим способом впливає на формування державної політики, у тому у сфері енергетики.

Учасники мікрорівня володіють правом декларування власних інтересів, позиції чи зацікавленості у здійсненні державних програм у сфері енергетики, розробки концепцій розвитку чи модернізації вказаного напрямку національної економіки. Зокрема, у 2020 році понад двадцять українських загальнонаціональних громадських організацій, які декларують свою діяльність в енергетичній сфері або екології, підписали звернення до Кабінету Міністрів України щодо відсутності ухвалених загальнодержавних стратегій чи планів розвитку чи модернізації сфери енергетики нашої країни. Також у даній заяві було засвідчено невідповідність цілей Української держави аналогічним пріоритетним завданням європейських держав у сфері охорони довкілля [85].

Варто зазначити, що державна політика в енергетичній сфері стосується не тільки сфери повноважень органів державної влади. Її формування і реалізація притаманна й іншим сферам життя суспільства. Проте, забезпечення дієвості діяльності енергетичних об'єктів, системний

розвиток та додержання безпеки її функціонування є спільним завданням взаємин різних країн світу задля досягнення їх економічних інтересів та дотримання екологічних стандартів. Це і є свідченням багаторівневості політики держави в енергетичній сфері.

Окреслена спільність інтересів та завдань суб'єктів реалізації державної політики у сфері енергетики може бути дотримана за умов спільного управління. Американські вчені К. Ансел та А. Геш наголошують, що урядування, яке пов'язане із співробітництвом, побудоване на державній політиці та верифікації її проблем. Якщо брати до уваги політичну компоненту державного управління у сфері енергетики, то, на думку вчених, варто використовувати термін «політична мережа» для характеристики різних форм взаємин між суспільством та державою. Цей термін є більш коректним, оскільки політична мережа передбачає участь органів державної влади та інших зацікавлених учасників. Також поняття політичних мереж включає корпоративні способи підготовки та ухвалення рішень всередині мережі її учасниками. Отже, констатують дослідники, обидва терміни, спільне управління та політична мережа, характеризують спільні прояви діяльності учасників енергетичного ринку [100].

На нашу думку, варто виокремити наступні теоретичні підходи українських вчених у різних галузях знань щодо розуміння сутності державної політики та управління в енергетичній сфері.

Зокрема, Л. Дешко, розглядаючи систему управління у вітчизняній електроенергетиці, наголошує, що державна політика підтримки даного напрямку української енергетики є головним механізмом регулювання відносин щодо розвитку та модернізації цієї сфери. Також автор зазначає, що державне управління об'єктами виробництва електричної енергії є, насамперед, сукупністю закріплених нормативно-правових актів та заходів, які регламентують зміст функціонування органів державної влади. Основними напрямками діяльності уповноважених владних інституцій є відносини у сфері виробництва, транспортування, розподілу та постачання

електроенергії. До основних завдань державного управління у даній сфері вітчизняної енергетики є гарантування безпечного та безперебійного постачання продукції підприємств галузі, забезпечення функціонування прозорого з чітко регламентованими правилами та процедурами ринку купівлі-продажу електроенергії. Необхідною компонентою реалізації державної політики у зазначеній галузі є формування сприятливих інвестиційних умов з метою модернізації та будівництва нових об'єктів електроенергетики [15].

Також, варто відзначити чималу кількість прихильників нормативного підходу до розуміння основних засад державної політики у галузі енергетики. Так, в українському законодавстві щодо ринку нафти і газу наголошено на основних принципах державної політики у даній сфері. Зокрема, до таких віднесено принципи державного управління та принципи державного регулювання. Стаття 6 даного нормативно-правового акту передбачає, що основні напрями та завдання державної політики щодо ринку нафти та газу в Україні визначає український парламент. Натомість український уряд та інші уповноважені у даній сфері центральні органи виконавчої влади є суб'єктами здійснення управління ринком нафти і газу.

У статті 7 згаданого нормативно-правового акту наголошено, що зміст державного регулювання ринку нафти і газу полягає у наступному: реалізації управління за допомогою визначення спільних правил та процедур для суб'єктів господарювання; розробка та надання ліцензій та спеціальних дозволів щодо отримання права господарювання в окремих сферах; державний контроль за користуванням українським природними надрами; розробка та впровадження державної тарифної політики у сфері нафти і газу тощо [71].

Отже, український законодавець трактує державну політику як певні спільні прояви щодо державного управління та державного регулювання. Проте, необхідно наголосити, що українське законодавство не містить чіткого визначення понять державної політики та державного управління у

сфері енергетики. Натомість, пропонується певний перелік засад, на основі яких дана політика та управління мають бути реалізовані. На нашу думку, відсутність таких визначень є суттєвою прогалиною вітчизняного законодавства та обґрунтовує необхідність формулювання дефініцій у сфері управління енергетикою.

Для розуміння сутності управлінських процесів в енергетичній сфері варто звернутись до наукових визначень її окремих галузей чи сфер, зокрема енергозбереження, енергоефективності чи енергобезпеки. На основі даних характеристики можна резюмувати загалом визначення державної політики та управління та констатувати її комплексний характер. Також підкреслимо доцільність проведення вивчення різних видів енергоресурсів та напрямів енергетичної сфери. Адже чітко визначені повноваження органів державної влади та сформульовані завдання перетворюються у конструктивні пропозиції та рекомендації щодо подолання проблем розвитку та модернізації вітчизняної енергетики.

Досліджуючи енергетичну галузь, важливо не знехтувати вивченням її компонентів: економічної, екологічної та інноваційної. У результаті, це дозволить об'єктивно визначити основні напрями розвитку державного управління та формування державної політики у сфері енергетики. На думку українських дослідників, доречно вважати, що для впровадження дієвої політики енергоефективності важливою базою є рівень добробуту українських громадян, дотримання екологічних стандартів, поінформованість суспільства щодо проблем енергоефективності тощо [92].

Як зазначає український вчений Р. Кушлик державна політика у сфері енергозбереження повинна включати реалізацію низки організаційних та технологічних дій, які є взаємопов'язаними, насамперед, щодо зменшення об'ємів використання усіх груп енергоресурсів [34].

Спільною рисою усіх зазначених визначень державної політики та державного управління у сфері енергетики є їх трактування як сукупності

заходів та механізмів, які спрямовані на вирішення поточних питань різних складових та вирішувати проблеми з урахуванням суспільних інтересів.

Український дослідник Ю. Ващенко запропонував авторське визначення державного управління в енергетичній сфері. На його думку, це сукупність нормативно-правових, економічних та технічних механізмів, метою яких має стати: гарантування енергетичної безпеки; узгодження державних та приватних інтересів щодо функціонування та розвитку відповідних напрямів енергетики; формування можливостей для конкурентного середовища у зазначеній галузі; рівний доступ до продукції енергетики та послуг суб'єктів господарювання у цій сфері; належний захист прав споживачів [2].

На нашу думку, розуміння сутності державної політики та державного регулювання галуззю енергетики має полягати у здатності органів державної влади здійснювати вплив на відповідні структури. Відмінність між цими двома категоріями полягає в наступних трактуваннях. При здійсненні державної політики конкретизуються основні завдання та напрями діяльності, які визначаються для органів державної влади та інших учасників ринку енергетики. Натомість при реалізації державного регулювання здійснюється прямий вплив, проводиться контроль за якістю та рівнем виконання тих положень, які визначені державною політикою.

Таким чином, варто виокремити, на нашу думку, три основних групи науково-теоретичних підходів до розуміння сутності державної політики у енергетичній галузі. Існування такої кількості позицій дослідників сфери енергетики можна пояснити тими перетвореннями, які стосуються нормативно-правових та управлінських відносин у суспільстві.

Перша група авторів дотримується позиції, яка полягає в тому, що державною політикою є реалізація повноважених визначених державою органів влади щодо забезпечення, утримання та модернізації енергетичної галузі. Також діяльність владних інституцій полягає у формулюванні ключових завдань та напрямів у зазначеній сфері. На нашу думку, вказана

група авторів доволі широко трактує за складом учасників та змістом дані категорії, проте обмежується обов'язковістю владних повноважень учасників державної політики чи державного регулювання. Цьому є певні пояснення, оскільки наявність терміну державний визначає статус суб'єктів взаємин. Тобто, можна сказати, що держава дає дозвіл на певну діяльність, яка повинна бути відповідною суспільним цілям та інтересам.

Сутність розуміння державної політики в енергетичній сфері прихильників *другої* групи трактується як діяльність уряду та інших центральних органів виконавчої влади у сфері енергетики, реалізацією контролю усіх потрібних дій щодо наслідків такої діяльності. Даний підхід є дещо вузьким, тому що сутність управлінської діяльності у досліджуваній сфері полягає у діяльності тільки органів виконавчої влади.

Третя група розуміння сутності державної політики в енергетичній галузі є комплексною, сучасною, оскільки відгукується на інтереси споживачів ринку та інтегрує функціонування органів державної влади, представників різних політичних партій та фізичних осіб щодо підготовки та реалізації державної політики у зазначеній сфері. На нашу думку, такий підхід є доречним, оскільки враховує суттєву роль учасників енергетичного ринку та показник рівня задоволеності наданими послугами споживачів. Також прихильники даного підходу підкреслюють значення міжнародної складової забезпечення безпеки в енергетичній сфері.

1.2. Джерельна база дослідження

Виклад джерельної бази нашого дослідження необхідно розпочати з огляду нормативно-правової бази сфери державної енергетичної політики країни. Законодавчі акти з тематики дослідження можна поділити та декілька груп, відповідно до питань, які вони регламентують:

а) нормативно-правові акти, які визначають правові основи функціонування органів влади та національних регуляторів у сфері енергетики [69; 76;78;79];

б) нормативно-правові акти (директиви, стратегії тощо) Європейського Союзу в енергетичній сфері [111-114]

в) процес адаптації національного законодавства до європейських стандартів, інтеграції до спільної європейської енергетичної системи тощо [37].

При підготовці нашого дослідження особливу увагу звертали на ті нормативно-правові акти, які були прийняті в умовах російської військової агресії в Україну та спрямовані на подолання наслідків руйнування енергетичної інфраструктури нашої держави та пошуком форм та методів гарантування енергетичної безпеки держави.

Чимало дослідників звертаються до вивчення одного з напрямів чи видів енергетичного сектору України, наголошують на важливості безпекового, економічного, екологічного чи інших компонентів. Також чимало робіт присвячені вивченню стану функціонування в умовах війни конкретного об'єкту енергетичної системи нашої держави або енергетичної системи певного регіону. Діяльність органів державної влади та національних регуляторів аналізується, насамперед, виходячи з пошуку причин неефективності впливу на енергетичну сферу, розробки необхідних стратегій та оптимальних рішень. Вчені намагаються визначити причини модернізації енергетичного сектору, перешкоди на шляху інтеграції до європейської енергетичної системи на різних рівнях.

Так, група вітчизняних дослідників присвятила свою працю проблемі енергетичної безпеки за умов військової, політичної, геополітичної, економічної нестабільності [98]. У роботі наголошено, що мірилом ефективності української енергетики є помірний рівень залежності національної енергетичної системи від імпорту енергетичних ресурсів.

Ті ж автори вивчали питання енергетичної безпеки Європейського Союзу в умовах збройної агресії російської федерації проти України [99]. У роботі узагальнено факти та докази використання агресором енергоресурсів як інструменту шантажу проти європейських держав, до яких, на думку

дослідників, належить: вимога розраховуватись за енергоресурси російськими рублями; припинення постачання природного газу до деяких держав-членів Європейського Союзу; штучне провокування збільшення ціни на нафту та газ тощо. Також у праці проаналізовано спільні європейські енергетичні стратегії та стратегії розвитку сфери енергетики окремих держав. В основі даних програм, зауважують автори, проголошено наступні кроки: тимчасова відмова від політики зменшення використання викопних енергоресурсів; повернення до розвитку атомної енергетики; державна підтримка будівництва інфраструктури відновлювальних джерел енергії; впровадження політики енергоефективності та енергозбереження тощо.

Цінними для нашого дослідження є праці вітчизняних науковців, які присвячені різноманітним ініціативам країн Європейського Союзу та спільних європейських структур щодо розвитку сфери енергетики в умовах російської агресії в Україні. До таких робіт належить стаття О. Белогубова та Ю. Акіменка щодо ролі та місця Версальської декларації у формуванні єдиної енергетичної політики Європейського Союзу у наступні роки.

Львівська дослідниця Н. Хома у своїх роботах розглядає питання вепонізації енергоресурсів, тобто застосування їх як збройного військового інструменту у протистоянні між демократичними та неоавторитарними державами. Так, Н. Хома відносить до способів вепонізації енергетичних ресурсів «припинення/обмеження постачання енергоресурсів або ж, навпаки, відмову від їх імпорту з некомерційних причин, істотне підняття цін на енергоносії всупереч попереднім домовленостям, встановлення контролю за енергетичною інфраструктурою, цілеспрямоване пошкодження такої інфраструктури й т. ін.» [90].

У наступній роботі дослідниця розглядає зміни енергетичної геополітики у контексті сучасних викликів та доводить, що існуючий геополітичний порядок побудований на контролі викопного палива та забезпечується військовою силою. Проте, на думку авторки, очевидні у сфері

енергетики тенденції відмови від застарілих технологій та диверсифікації постачання енергоресурсів здатні викликати геополітичні зміни [115].

Українські дослідниці Н. Батанова та О. Кукуруз у своїй праці висвітлили питання модернізації та проблеми впровадження енергетичних стратегій Європейського Союзу в умовах нової геополітичної реальності. Авторки наголошують на численних інституційних змінах у даній сфері, які є основою для єдиної енергетичної політики ЄС. Корисним для нашої роботи є реакція європейської спільноти в енергетичній сфері на військову агресію російської федерації в Україні та перетворення енергоресурсів на зброю у протистоянні держав та політичних об'єднань на європейському просторі. Авторки досліджують проблеми, з якими зіткнулись європейські інституції у процесі здійснення спільної енергетичної політики. До таких проблем, на думку вчених, належить доволі низький рівень солідарності окремих держав-членів ЄС в енергетичних питаннях. Тому, на думку авторок, хоча Європейський Союз поволі позбавляється від енергетичної залежності зі сходу, проте виклики та небезпеки щодо диверсифікації постачання енергоресурсів не виключені [33].

Дослідження небезпек у сфері енергетики присвячений збірник аналітичних розвідок та статей групою авторів Національного інституту стратегічних досліджень [3]. Автори наголошують, що найбільш важливими для нашої держави є наступні небезпеки:

а) *внутрішні* (зношеність енергетичної інфраструктури, прогалини формування енергетичних стратегій вітчизняними законодавцями, необґрунтоване втручання органів державної влади у функціонування енергетичних ринків, відтік професійних кадрів в енергетичній сфері за кордон,);

б) *зовнішні* (розташування енергетичних об'єктів в зонах активних військових дій, постійні повітряні атаки та кібератаки ворога тощо);

в) *галузеві* (наявність державних боргів за зеленими тарифами, неузгодженість трафіку енергоресурсів тощо).

Українські вчені В. Горбатенко та О. Кукуруз у своїй праці [10] висвітлили трансформацію основних підходів до забезпечення енергетичної безпеки. Автори наголошують на визначальному впливі у сфері енергетики таких чинників: кліматичні зміни, необхідність зменшення частки використання викопного палива, фінансова нестабільність енергетичного ринку, глобальна пандемія та, насамперед, військова агресія російської федерації в Україні. Вчені відзначають значення висвітлення питань енергетичної безпеки нашої держави, оскільки це дозволить об'єктивно визначити загрози та ризики безпеки для країни. На нашу думку, варто погодитись із тезою дослідників про те, що вивчення питань енергетичної безпеки необхідно проводити з урахуванням екологічної складової, ефективності урядування у згаданій сфері, рівня корупції тощо.

Декілька важливих робіт, матеріали яких використано у нашому магістерському дослідженні, присвячені питанням міжнародного співробітництва щодо транспортування та використання окремих видів енергоресурсів. Зокрема, український вчений С. Садигов вивчає взаємини держав-членів Європейського Союзу та України щодо дотримання безпеки постачання природного газу. Автор наголошує важливість дотримання «такого підходу, де всі держави-члени поділятимуть спільне розуміння ключових характеристик для переходу на неросійські ресурси» [82]. У роботі стверджується, що впродовж останніх років, особливо в умовах збройного вторгнення росії в Україну, чітко прослідковується бажання окремих європейських держав дотримуватись енергетичного суверенітету, що у результаті викликало відсутність необхідної солідарності з енергетичних питань.

Український вчений Б. Походенко здійснив порівняльний огляд основних концепцій енергетичної безпеки України та Європейського Союзу. Автор відзначив особливу роль проведення диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, впровадження політики енергоефективності та енергозбереження тощо. Серед проблемних питань взаємин України та ЄС в

енергетичній сфері, автор відзначив різний рівень розвитку енергетичної інфраструктури та різні можливості трафіку енергоресурсів. Важливими рішеннями щодо формування системи енергетичної безпеки нашої держави автор вважає «модернізацію енергетичної системи, співпрацю з ЄС та іншими країнами, диверсифікацію постачання, покращення енергетичної інфраструктури, підвищення енергетичної свідомості населення та гармонізацію законодавства з європейськими стандартами» [50].

Цінними для нашого дослідження стало ознайомленням з теоретико-методологічними підходами, сучасним станом державного управління в Україні у сфері енергетики, які викладені у низці дисертацій з різних галузей наук. Зокрема, у дисертаційній роботі Г. Цулаія [93] охарактеризовано новітні підходи щодо дослідження процесу підготовки та здійснення вітчизняними органами державної влади політики у галузі енергетики за умов російської військової агресії з урахуванням необхідності виконання рекомендацій європейських інституцій для приєднання до європейської енергетичної системи. Також у роботі доведено необхідність ухвалення нормативно-правового акту у даній сфері, у положеннях якого варто викласти критерії та методологію вивчення небезпек впровадження політики органів державної влади України в галузі енергетики. Це, на думку автора, дозволить побудувати нормативно-правову та інституційну систему запобігання перешкодам реалізації такої політики з можливим прогнозуванням ризиків.

У дисертації Е. Моргунової досліджено систему політико-правових основ здійснення органами державної влади України енергетичної політики, модернізації та розвитку сектору вітчизняної енергетики в умовах входження до європейської енергетичної системи. Визначальний вплив для конструювання цієї системи має військова агресія російської федерації та використання інструменту руйнування енергетичної інфраструктури як виду зброї [40].

Таким чином, наукові дослідження проблем реалізації державної політики та механізмів державного управління у сфері енергетики, на нашу думку, можна умовно поділити на три групи:

а) підготовлені та опубліковані до військового вторгнення російської федерації до України;

б) публікації, які відображають зміни нормативно-правової бази та повноважень органів державної влади та національних регуляторів, зумовлені правовим режимом воєнного стану та проведенням масштабних військових дій на території України;

в) публікації, присвячені післявоєнному відновленню енергетичного сектора нашої держави.

Серед проблематики наукових розвідок переважає дослідження впливу на енергетичну систему України різноманітних чинників: руйнування країною-агресором української енергетичної інфраструктури, функціонування енергетичних об'єктів в зонах активних бойових дій, безпека діяльності підприємств галузі, можливості диверсифікації джерел надходження енергоресурсів, будівництво енергетичних транспортних магістралей, освоєння нових родовищ енергоресурсів, розвиток технологій енергоефективності та енергозбереження, дотримання екологічних стандартів тощо.

Висновки до Розділу I

Державна політика визначає механізми та напрями державного управління в енергетичній галузі. Натомість державне управління полягає у здійсненні повноважень органами державної влади, реалізації інтересів публічних інституцій та фізичних осіб, які спрямовані на досягнення визначених завдань. Загалом, державна політика у сфері енергетики – це цілеспрямована спільна діяльність органів державної влади, суб'єктів господарювання, громадянськості у визначених національним та міжнародним

законодавствами межах, метою якої є гарантування безпеки в енергетичній сфері та задоволення інтересів споживачів.

До ключових ознак та компонентів державної політики в енергетичній галузі варто віднести: міжнародну та внутрішньодержавну співпрацю учасників енергетичного ринку; визначення на законодавчому рівні основних напрямів розвитку сфери енергетики; узгодження державних та приватних механізмів реалізації; динамічність; варіативність; соціальна орієнтованість; дотримання екологічних стандартів; демократичність та прозорість; пріоритет безпекових цілей.

На нашу думку, необхідно відзначити різноманіття публікацій (монографії, статті, дисертації, матеріали конференцій тощо), які присвячені проблемі розвитку енергетичної галузі загалом та України, зокрема. Проте, констатуємо, що існують певні прогалини дослідження державного управління енергетичною сферою. Зокрема: а) енергетична проблематика, на нашу думку, недостатньо вивчена з позиції саме галузі наук «Державне управління»; б) дослідження управлінських аспектів у сфері енергетики впродовж останніх років тісно пов'язане з політикою вепонізації (застосування енергетичних ресурсів як своєрідної зброї у міждержавних, насамперед, відносинах) енергії, що суттєво вплинуло на формулювання багатьох дослідницьких позицій; в) повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну актуалізували дослідження питань, які пов'язані з енергетичною безпекою.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

2.1. Суб'єкти реалізації державної політики України в енергетичній сфері

Діяльність владних інституцій України в енергетичній сфері пов'язана, насамперед, із реалізацією безпекових цілей. Важливою складовою функціонування органів державної влади в енергетичній сфері є закріплення системи адміністративно-правових механізмів, за допомогою яких можна досягти ефективного нормативного та організаційного впливу на суспільні відносини [35, с. 83].

На нашу думку, функціонування владних інституцій у даному напрямку доцільно розглядати дещо ширше, виходячи з наступних міркувань. По-перше, функціонування відповідних владних суб'єктів та органів публічної влади спрямована на дотримання вітчизняних норм законодавства та вимог, які передбачені світовою спільнотою у частині впровадження даної політики, що передбачає використання низки інструментів та механізмів нормативного та позанормативного характеру. По-друге, застосування владних механізмів у даній сфері варто розуміти як фактично чинні нормативні засади, які визначають зміст діяльності в даному напрямі.

Суб'єктів впровадження політики у цьому напрямі України варто відрізняти від суб'єктів її формування, що вагомо впливає на їх повноваження та характеристики. Так, суб'єктом формування державної політики у цій сфері виступає *Верховна Рада України*, що визначає та фіксує на рівні нормативно-правових актів ті положення, які представляють основу будь-якої діяльності тики та представляють основні напрямки її впровадження. Суб'єктами ж реалізації державної політики у сфері

енергетики є центральні органи виконавчої влади, функціонування яких спрямована на втілення в управлінській практиці передбачених нормативно-правовими актами положень уже визначеної політики.

Ключовим суб'єктом у досліджуваній сфері виступає Уряд – *Кабінет Міністрів України*. Стаття 116 Конституції України декларує основні повноваження Уряду, які є загальними та відносяться також до енергетичної сфери. У відповідному Законі [70] передбачено поділ компетенції Уряду на загальну та за окремими напрямками. Проте, варто зауважити, що сфера енергетики окремо не виділена, а повноваження та компетенції Уряду, що зрозуміло із положень нормативно-правового акту, впливають і на енергетичну сферу.

Компетенції та повноваження Уряду України полягають в ухваленні стратегічних документів. До таких стратегічних нормативно-правових актів належить прийнята Урядом Енергетична стратегія України, план заходів Уряду щодо її реалізації, пріоритетні плани дій тощо. Отже, дані документи стають нормативно-правовою базою для наступного впровадження передбачених цілей та завдань та визначають наступний розподіл повноважень органів державної влади у сфері енергетики.

Центральним виконавчим органом влади у досліджуваній сфері є *Міністерство енергетики України*. Відповідно до пунктів положення про міністерство до його повноважень належить:

- підготовка пропозицій щодо вдосконалення проєктів нормативно-правових актів та вносить їх у визначеному порядку на розгляд КМУ;
- інформування та надання роз'яснень суб'єктам господарювання, громадськості та усім зацікавленим сторонам щодо реалізації державної політики в енергетичній сфері [65].

Одним із ключових органів влади, до повноважень якого належить реалізація політики у досліджуваній сфері, є *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*.

Положення про діяльність даного органу виконавчої влади закріплені відповідним Законом України [72].

НКРЕП забезпечує управління в енергетичній сфері щодо:

- належного функціонування та удосконалення ринків в енергетичній сфері та комунальних послуг;
- сприяння та дотримання недискримінаційного доступу користувачів до енергетичної інфраструктури;
- реалізації політики узгодження діяльності з аналогічними державними інституціями інших країн [72].

Наступним суб'єктом є *Державна інспекція енергетичного нагляду України*. Її діяльність є надзвичайно важливою в умовах ядерного та енергетичного терору російської федерації у війні проти України та тих створених останньою загроз світу, які є предметом постійних обговорень міжнародних організацій з безпеки та розвитку ядерного сектору. Відповідно до пунктів Положення про Державну інспекцію енергетичного нагляду України, передбачено, що Державна інспекція енергетичного нагляду України (далі – Держенергонагляд) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого координується Кабінетом Міністрів України через міністра енергетики. Повноваження згаданої державної інституції полягають в наступному:

- здійснення контролю (нагляду) у сфері електроенергетики та теплопостачання;
- формування пропозицій щодо основних у сфері контролю (нагляду) у відповідних галузях [16].

Наступним центральним органом виконавчої влади України у сфері енергетичної безпеки є *Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України*. Основними завданнями Держенергоефективності згідного пункту 3 вказаного Положення є:

- участь у підготовці міжнародних договорів України у сфері енергоефективності та їх реалізація згідно норм законодавства;

- підписання міжнародних угод України міжвідомчого характеру;
- реалізація адаптації вітчизняного законодавства до нормативно-правових актів ЄС з питань, що належать до його повноважень;
- здійснення в межах повноважень, які передбачені українським законодавством, заходів щодо імплементації міжнародних договорів, підписантом яких є Україна;
- реалізація міжнародного співробітництва щодо питань, які належать до його компетенції;
- участь у межах своєї компетенції у налагодженні співробітництва України з ЄС, зокрема щодо реалізації Угоди про асоціації, Європейським Співтовариством з атомної енергії та державами-членами цього товариства;
- реалізація у межах своєї повноважень політики зі зростання енергоефективності у сфері теплопостачання [66].

При Держенергоефективності функціонує також громадський комітет, до повноважень якого належить забезпечення комунікації з громадськістю. Даний комітет є важливою складовою ефективної реалізації державної політики у сфері енергоефективності, декарбонізації та відновлювальної енергетики, особливо у період військової агресії російської федерації проти України [11].

Центральні органи виконавчої влади України згідно положень національного законодавства належать до регуляторних органів влади. Проте у сфері управління енергетикою не всі центральні органи виконавчої влади, що впроваджують державну політику у зазначеній галузі, є регуляторними. Зокрема, Державна інспекція енергетичного нагляду не є регуляторним органом влади. Підготовкою проєктів регуляторних актів у сфері енергетики в Україні займається Міністерство енергетики України.

Постановою КМУ було затверджено Положення про *Державну регуляторну службу України*, яка відповідно до положень даного нормативно-правового акту є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого координується Кабінетом Міністрів України. До

повноважень Державної регуляторної служби належить: реалізація державної регуляторної політики, політики щодо питань контролю та нагляду у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільна системи щодо господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності [18].

Господарська та економічна компоненти енергетичної сфери значно розширюють перелік суб'єктів реалізації державної політики у даному напрямі. Особливу роль в управлінні енергетикою відіграє *Міністерство економіки України*. Повноваження вказаного міністерства доволі широкі, проте в частині формуванні та реалізації державної політики у сфері енергетики до таких можна віднести:

- забезпечення та координація у межах компетенції, яка визначена законодавством, виконання нашої державою зобов'язань за міжнародними договорами України з ЄС, участь у перемовинах, які спрямовані на забезпечення розвитку довірливих відносин з ЄС;

- забезпечує координацію міжвідомчої діяльності з питань імплементації торговельно-економічних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

- реалізує комунікацію центральних органів виконавчої влади України в частині виконання положень Угоди про асоціацію та ЄС, Європейського Співтовариства з атомної енергії та їх державами-членами [46].

При Міністерстві економіки України функціонує Громадська рада, яка є платформою для діалогу з громадськістю та дозволяє останній впливати на формування державної політики, у тому числі в енергетичній сфері [12].

До центральних органів влади у даній сфері належить також *Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України*. Повноваження вказаного міністерства зосереджені в частині забезпечення енергоефективності будівель. До повноважень Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури в енергетичній сфері належить:

- порядок ведення національної бази даних експлуатаційних та енергетичних характеристик будівель;

- розробка та затвердження методики підготовки місцевих енергетичних планів;
- затвердження мінімальних вимог до енергетичної ефективності будівель;
- затвердження методики розрахунку цільового показника економії енергії у будівлях органів державної влади.

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України розробляє наступні нормативно-правові акти в енергетичній сфері:

- Державна цільова економічна програма підтримки термомодернізації будівель;
- Державна цільова економічна програма енергетичної модернізації підприємств – виробників теплової енергії, які перебувають у комунальній або державній власності;
- Державна цільова економічна програма енергетичної модернізації підприємств водопостачання та водовідведення, які перебувають у комунальній або державній власності [17]

Крім центральних органів виконавчої влади, які є суб'єктами впровадження державної політики в енергетичній сфері, особливу увагу варто приділити повноваженням *Ради національної безпеки та оборони України* (РНБО). Відповідно до положень законодавства зазначений орган влади є координаційним з питань національної безпеки і оборони України при Президентові України [75].

Діяльність Ради національної безпеки та оборони України є надзвичайно важливою для енергетичної сфери в умовах гарантування національної безпеки України. Також варто зазначити, що енергетична залежність України від російської федерації було визнано однією з найбільших загроз національної безпеки України. На думку українського дослідника В. Пашинського, дослідження повноважень РНБО як суб'єкта забезпечення оборони дозволяє представити наступну класифікацію функцій

РНБО: загальні (координації, організації, контролю), спеціальні (консультативно-дорадчі), допоміжні (інформаційні) [45].

Спеціальний статус РНБО, передбачений законодавством, не обмежується повноваженнями у сфері реалізації державної політики в енергетиці. Водночас, із врахуванням функцій та компетенції вказаного органу влади, деякі питання, які потребують вирішення у сфері енергетики, формують предмет діяльності РНБО. Також, окремі дослідники також дотримуються думки, що координаційні органи влади є суб'єктами реалізації державної політики [1]. Зокрема, рішенням РНБО передбачено відповідні рішення вказаного органу в частині питань, які пов'язані зі станом справ у паливно-енергетичному комплексі України з метою зростання ефективності державної політики у сфері енергетичної безпеки, а також недопущення підвищення тарифів на електричну енергію для населення [61].

Також, з метою вирішення питання енергетичної безпеки та енергетичної незалежності України, що надзвичайно актуально в умовах боротьби з енергетичним терором російської федерації після повномасштабного вторгнення, Указом Президента України було ухвалено рішення РНБО про санкції [60]. Вказаним рішенням введено санкції проти двохсот осіб, які є працівниками атомної галузі російської федерації. На підтвердження ролі РНБО у сфері управління енергетичною безпекою України, можна навести рішення даного органу влади щодо стану виконання рішень РНБОУ з питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/2023 року в умовах особливого періоду [97].

Особливе місце серед органів державної влади України щодо реалізації державної політики у сфері енергетики належить *Антимонопольному комітету України*. Згідно положень статті 1 ЗУ Про Антимонопольний комітет України, він є державним органом із спеціальним статусом, метою функціонування якого є забезпечення державного захисту конкуренції у сфері публічних закупівель та у підприємницькій діяльності [54].

Незважаючи на те, що ключовою функцією АМКУ є контрольна, а основним завданням – участь у формуванні та здійсненні конкурентної політики, функціонування вказаного органу влади значним чином впливає на реалізацію головних напрямів державної політики в енергетичній сфері. Свідченням цього є звіти Антимонопольного комітету України, які містять напрацювання та висвітлюють стратегічні бачення важливих кроків щодо розвитку конкуренції в галузі енергетики та щорічні подання АМКУ з формулюванням пропозицій щодо розвитку конкурентного середовища в енергетиці. Зокрема, у річному звіті АМКУ зосереджено увагу на наступних питаннях розвитку енергетичної безпеки України:

- удосконалення державної політики щодо формування конкурентного середовища та впровадження Третього енергетичного пакета Європейського Союзу;
- визначення ключової проблематики розвитку енергетичних ринків України та формулювання основних напрямів діяльності АМКУ щодо їх вирішення;
- дослідження основних чинників, які гальмують розвиток конкуренції у сфері енергетики, зокрема адміністративних, економічних, політичних, технічних тощо.

Також розпорядженням Антимонопольного комітету України ухвалено річний звіт діяльності організації за 2022 рік. Даний документ також включає низку зауважень та висновків щодо функціонування системи паливно-енергетичного комплексу та комунальних послуг. Зокрема, щодо формування державної політики у сфері енергетики особливу увагу варто зосередити на погодженні проєктів нормативно-правових актів у сфері електроенергетики. Тому АМКУ впродовж 2022 року проаналізував 56 нормативно-правових актів зі сфери енергетики, з яких 35 було погоджено, 6 погоджено із зауваженнями, 15 не погоджено. [26]. У тому ж звіті було опубліковано результати моніторингу діяльності щодо захисту конкуренції на ринку природного газу, удосконалення ринку світлих нафтопродуктів тощо.

Таким чином, Антимонопольний комітет України як контролюючий державний спеціальний орган бере суттєву участь у здійсненні державної політики у сфері енергетики. Повноваження АМКУ у вказаній сфері здійснюються опосередковано, за допомогою співпраці та взаємодії з іншими органами державної влади, зокрема центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Перелік органів державної влади України, які реалізують державну політику в енергетичній сфері постійно змінюється, а міжнародні організації у сфері енергетики підтримують такі зміни. Зокрема, набула поширення пропозиція щодо включення до числа суб'єктів впровадження державної політики *енергетичного омбудсмена*. Запровадження вказаної посади є важливим етапом здійснення політики лібералізації енергетичних ринків. Проте, місце та роль вказаного суб'єкта владних відносин в Україні залишається невизначеним.

Вперше термін енергетичний омбудсмен було застосовано у проєкті однойменного закону 2017 року. Згідно статті 1 вказаного нормативно-правового акту, енергетичний омбудсмен – це посадова особа, яка реалізує захист прав споживачів товарів та послуг в енергетичній сфері та комунальних послуг. Вказані послуги повинні бути належної якості, в достатній кількості за економічно обґрунтованими цінами [68].

Також енергетичний омбудсмен є керівником офісу енергетичного омбудсмена, а останній є державною установою зі своїми можливими територіальними представництвами. Офіс омбудсмена реалізує захист інтересів та прав споживачів у сфері енергетики та комунальних послуг.

Надзвичайно важливим питанням при заснуванні інституту енергетичного омбудсмена є додержання принципу незалежності. У документа наголошено, що неупередженість при вирішенні споживчих спорів досягається через незалежність від регуляторів, органів державної влади загалом, а також бізнесу. Варто зазначити, що інститути енергетичного

омбудсмена запроваджено у таких країнах як Великобританія, Франція, Німеччина, Бельгія та ін. [68].

Заснування інституту енергетичного омбудсмена має на меті представництво інтересів споживачів, захист їх прав та вирішення спорів. Інститут енергетичного омбудсмена, окрім правозахисної функції, здатний виконувати інформаційно-просвітницьку функцію та функцію спостереження за додержанням прав споживачів [95].

Варто наголосити, що НКРЕП у своїх звітах підкреслює, що потребує прискорення ухвалення Закону України Про енергетичного омбудсмена, котрий повинен суттєво покращити захист прав населення [27]. Це означає, що НКРЕП також підтримує ідею запровадження даного інституту, насамперед тому, що велике навантаження з розгляду спорів належить саме до повноважень зазначеного спеціального органу державної влади. Закон про енергетичного омбудсмена, наразі, не прийнято.

Також зауважимо, що на рівні територіальних громад в Україні практично відсутні реальні управлінські механізми впливу на формування енергетичної безпеки. Натомість повноваження виконавчих структур територіальних громад пов'язані з вирішенням проблем енергоефективності будівель, забезпечення паливом певних категорій населення згідно законодавства тощо. На нашу думку, з огляду на постійне руйнування енергетичної інфраструктури російськими агресорами, варто розглядати можливість розширення повноважень місцевої влади щодо спроможності реагувати на їх наслідки та долучатись до формування та реалізації енергетичної політики на рівні територіальних громад.

Отже, перелік органів влади у сфері енергетики України відзначається складністю та відсутністю єдиної структури. Також варто не виключати із переліку суб'єктів, які здійснюють управління у сфері енергетики, Верховну Раду України як єдиний законодавчий орган, до повноважень якого належить формування та нормативне закріплення основних засад державної політики у енергетичній сфері.

Ключовим органом державної виконавчої влади у зазначеній сфері є Кабінет Міністрів України. Проте більшість повноважень щодо реалізації окремих напрямів державної політики у сфері енергетики поділено між центральними органами виконавчої влади: міністерствами, службами, агентствами, комісіями, інспекціями. Значна кількість суб'єктів управління та відсутність належної узгодженості дій між ними є головною перешкодою на шляху формування та здійснення державної політики, оскільки відсутня єдність повноважень та відсутній чіткий розподіл завдань. Водночас, комплексність сфери енергетики передбачувано та обґрунтовано доводить необхідність такої розгалуженості органів управління та виключає ідею зосередження повноважень щодо реалізації державної політики у сфері енергетики та гарантії енергетичної безпеки нашої держави виключно у межах одного органу виконавчої влади.

Таким чином, суб'єкти реалізації державної політики у сфері енергетики – це сукупність органів державної влади та владних інститутів держави, які утворюють інституційний механізм державної політики та відповідають за практичну реалізацію основ та напрямів розвитку державної політики у сфері енергетики. Також вони здійснюють контроль та координацію такого втілення та взаємодіють щодо узгодженості діяльності та належної реалізації цілей та завдань держави у сфері енергетики.

2.2. Механізми та інструменти реалізації державної політики у сфері енергетики України

Здійснення органами державної влади політики у сфері енергетики є надзвичайно складним та тривалим процесом. Цей процес не закінчується прийняттям одного нормативно-правового акту або реалізацією одного управлінського рішення. Модернізація енергетичної сфери потребує постійно нових доповнень та удосконалення тих моделей, які уже втратили актуальність. Зокрема, виникнення нових джерел енергії, відсутність належного законодавчого регулювання їх обліку та експлуатації,

необхідність перегляду показників енергоефективності в умовах енергетичного шантажу нашої країни з боку російської федерації та значна шкода, яка завдана сфері енергетики України, вимагають досконалих управлінських рішень від суб'єктів реалізації державної політики у сфері енергетики.

Саме тому інструменти та механізми втілення політики органів державної влади України у сфері енергетики є залежними від визначених цілей і завдань. Тому їх вивчення дає нам можливість розкрити сутність та її значення у контексті сталого розвитку держави.

Щодо сфери енергетики, то перелік інструментів політики держави можна проаналізувати за такими ознаками:

а) законодавча визначеність інструментів на рівні ухвалення відповідних концепцій, планів чи інших нормативно-правових актів;

б) часова обмеженість використання інструментів, що пов'язано з особливістю відносин у сфері енергетики та нагальною потребою перегляду статей відповідних нормативно-правових актів, зміною взаємин між явищами і тією діяльністю, яку необхідно здійснювати або рішення з питань необхідно ухвалити для вчасного реагування;

в) вагома частка приватного сектору, що пов'язано з різноманітністю суб'єктів енергетичної сфери;

г) суттєвою роллю регуляторного механізму реалізації державної політики у досліджуваній сфері;

д) нагальною потребою розгляду інтересів інших держав у системі визначення енергетичної безпеки України, що пов'язане з високим ступенем важливості дотримання балансу взаємин у світовій енергетичній системі.

Саме тому, основний інструментарій державної політики у сфері енергетики визначений чинним національним, а також світовим та європейським законодавчим регулюванням. Водночас деталізації інструментарію проглядається на багатьох рівнях: податковому, грошово-фінансовому, інституційному тощо. На нашу думку, використання

механізмів та інструментів державної політики у сфері енергетики варто розглядати комплексно з метою правильного формування бачення щодо можливих позитивних наслідків реалізації державної політики.

Водночас особливо важливим сьогодні стає сценарій «*позитивної трансформації*». У порівнянні із розглянутими варіантами розвитку енергетичної сфери України, даний сценарій дає підстави для визначення об'єктивних механізмів та інструментів національної енергетичної політики. Також останній сценарій адекватний меті та завданням *Стратегії національної безпеки*, яка підписана Президентом України 14 вересня 2020 року [77]. Варто зазначити, що сценарій «позитивної трансформації» відповідає основним пріоритетам модернізації країни та проголошеному курсу на приєднання до ЄС та НАТО.

До інструментів досягнення таких цілей за вказаного сценарію розвитку енергетичної системи України потрібно віднести:

а) створення умов для функціонування ринкового конкурентного середовища у сфері енергетики;

б) формування нормативно-правових та інституційних засад для сприятливого інвестиційного клімату. Цього можливо досягти через промоцію привабливості енергетичної сфери нашої держави, зокрема: зростання частки переробки продукції, технологічне удосконалення, розвиток сучасних сервісів та послуг;

в) впровадження політики прозорості та послідовності діяльності органів державної влади у сфері енергетики. Така політика сприяє формуванню в учасників ринку почуття прогнозованості та стабільності, а також є основою для ухвалення рішень про довгострокове фінансування зі сторони інвесторів;

г) розвиток новітніх вітчизняних технологій у сфері енергетики, впровадження провідних іноземних, будівництво інфраструктури накопичення різних видів енергії, підтримка ініціатив щодо розширення

місцевих джерел енергії та використання джерел відновлювальної енергетики;

д) впровадження технологій цифровізації використання різних видів енергії та удосконалення взаємодії складових енергетичної системи нашої держави;

е) удосконалення інструментів протидії проявів монополізації у сфері енергетики;

є) розвиток системи енергозбереження та популяризація технологій енергоефективності, створення сучасних інструментів фінансування впровадження проєктів енергоефективності у різних сферах життєдіяльності на центральному, регіональному та місцевому рівнях [80]

До механізмів впровадження сценарію «позитивної трансформації» варто віднести:

а) відслідковування дотримання домогосподарствами положень національних та місцевих нормативно-правових актів щодо запобігання кризовим ситуаціям, забезпечення сталості діяльності енергетичних підприємств та загалом гарантування енергетичної безпеки нашої держави;

б) збалансування діяльності структур Об'єднаної енергетичної системи нашої країни та енергетичних систем європейських держав, насамперед країн-сусідів. Це сприятиме збільшенню енергетичної незалежності від російської федерації та сприятиме розвитку конкуренції на енергетичних ринках України;

в) удосконалення механізмів підтримки соціально незахищених категорій споживачів різних видів енергії. Зокрема, впровадження політики персоналізації надання допомоги, використання сучасних інструментів та механізмів підтримки, які не суперечать ринковим законам ведення господарювання [80].

Для вивчення інструментів та механізмів реалізації державної політики у сфері енергетики також доцільно прослідкувати дотримання прийнятного екологічного впливу розвитку енергетичної сфери у стратегічних

національних нормативно-правових актах. Так, основними завданнями досягнення екологічного балансу є:

а) удосконалення механізмів фінансової підтримки політики екологізації виробничих потужностей. Зокрема, це стосується генеруючих підприємств, які працюють на вугіллі. Так, в Україні ухвалено Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок, який затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України;

б) зменшення викидів парникових газів у процесі господарювання структур паливно-енергетичного комплексу;

в) розвиток технологій заміщення використання нафти та газу на транспортних засобах на біопаливо та електричну енергію;

г) розрахунок частки відновлювальних джерел енергії в енергетичній системі України [80].

Таким чином, розпорядження Кабінету Міністрів України №796 є основою для формування механізмів досягнення цілей в енергетичній системі України. Оптимізація інструментів відслідковування впливу розвитку енергетичних технологій на екологію може стати запорукою досягнення екологічно прийняттого тиску на навколишнє природне середовище.

До провідних напрямів впровадження політики органів державної влади України у сфері енергетики належить формування державно-приватного партнерства (ДПП) для функціонування енергетичної системи. До яскравих прикладів використання інструменту ДПП є проєкт «Енергетичний міст «Україна-Європейський Союз». Даний проєкт впроваджено розпорядженням КМУ від 15 червня 2015 року. Суть даного інструменту полягає в наступному:

а) будівництво системи міждержавних електричних мереж;

б) входження енергетичної системи нашої держави до європейської системи ENTSO-E. Такий крок відповідає проголошеному курсу України на

вступ до НАТО та ЄС, а також є відповідним основним засадам розвитку енергетики України;

в) будівництво спеціальних потужностей енергоблоків українських атомних електростанцій для експорту електричної енергії до європейських країн на довгострокових умовах;

д) використання фінансів, які отримані від експорту електроенергії Хмельницької АЕС для будівництва її третього та четвертого енергоблоків [62].

Таким чином, завдяки реалізації проєктів державно-приватного партнерства може відбуватись розбудова та модернізації енергетичної інфраструктури. Також, завдяки вказаному інструменту, необхідно проводити політику зростання показників енергоефективності, ухвалення довгострокових сервісних контрактів, розвиток та управління проєктами альтернативної енергетики.

Проте, на думку українських дослідників, можливі переваги використання державно-приватного партнерства у сфері енергетики належним чином не використовуються органами державної влади нашої країни [14]. Це пояснюється певними недоліками використання згаданого інструменту реалізації державної енергетичної політики.

Українські дослідники Н. Михальчишин та Я. Левицька наголошують, що факторами невисокого використання інструментів державно-приватного партнерства може бути: переоцінена економічна результативність таких заходів; високий рівень регулювання процесів державно-приватного партнерства зі сторони держави на користь державного партнера; складність у передбаченні можливих збитків; необхідність розвитку енергетичної інфраструктури; дефіцит управлінців у даній сфері; прозорість фінансування зі сторони державного партнера тощо [39].

Український вчений І. Манжул також визначає проблеми впровадження державно-приватного партнерства в енергетичній системі України:

а) удосконалення законодавчого забезпечення системи державно-приватного партнерства, зокрема: спрощення процедури ухвалення концесійних проєктів; визначення повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації таких заходів; впровадження системи моніторингу та контролю за реалізацією таких проєктів; модернізація управлінської діяльності у цій сфері; чітке визначення правової відповідальності учасників відносин, особливо у випадках невиконання підписаних домовленостей; розвиток системи державних гарантій учасникам та впровадження механізмів відшкодування збитків за договорами тощо;

б) розвиток системи інституційного забезпечення державно-приватного партнерства, зокрема: утворення у відповідних центральних органах виконавчої влади структурних підрозділів, які будуть відповідати за контроль та проводити відповідних нагляд за виконанням договірних зобов'язань учасниками;

в) підготовка управлінців для системи державно-приватного партнерства в енергетичній сфері, зокрема: проведення у центральних та місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування програм навчання або перепідготовки державних службовців чи посадових осіб місцевого самоврядування, які будуть реалізувати вказані проєкти; залучення до підготовки управлінських кадрів провідних науковців, експертів та практиків;

г) розвиток системи фінансування державно-приватного партнерства у сфері енергетики, зокрема: створення сприятливих умов для діяльності приватних фірм та інвестиційних фондів; налагодження співпраці із міжнародними фінансовими інституціями у даній сфері; визначення механізмів бюджетного фінансування та довгострокових бюджетних програм з боку держави [36].

Наступним інструментом державної політики у сфері енергетики в Україні є запровадження так званих «зелених тарифів» для розвитку системи

відновлюваних джерел енергії. Зокрема, НКРЕП визначила зелені тарифи на електроенергію, яка вироблено із сонячної енергії або енергії вітру генеруючими технологіями домогосподарств громадян України. Проте, умовою державної підтримки таких установок є величина потужності, яка не повинна перевищувати 30 кВт. Нормативно-правовою основою для реалізації даної політики є низка законів та постанов, зокрема від 4 червня 2015 року [55].

Надзвичайно важливим для модернізації сфери енергетики є наявність фінансових інструментів, які спрямовані на розвиток енергоефективності. Реалізація даного інструменту державної політики передбачена Національною економічною стратегією до 2030 року від 3 березня 2021 року. До основних пріоритетів у цій сфері відзначено втілення принципів декарбонізації економіки. До таких інструментів належить: будівництво системи відновлювальних джерел енергії; удосконалення принципів економіки замкненого циклу тощо [64].

Українські науковці пропонують різні підходи до розуміння сутності та класифікації механізмів регулювання системи енергетики органами державної влади України. Так, В. Улида вважає, що механізм реалізації державної енергетичної політики варто розглядати комплексно. Він зазначає, що важливим є спільне використання окремих видів такої політики [89]. Подібної думки дотримується О. Волошин, який розглядає механізми впровадження державної енергетичної політики одночасно з державним регулюванням. Тому, продовжує О. Волошин, державне регулювання повинне бути втілене за допомогою комплексного використання механізмів, які складаються з різних компонентів: законодавчих, економічних, інституційних та інформаційних [5].

Деякі науковці наголошують на важливості використання найбільш перспективних та ефективних інструментів, які стосуються таких напрямів модернізації сфери енергетики в Україні як фінансово-кредитні інструменти

підтримки системи енергозбереження [32] або інституціональні інструменти реалізації державної політики у сфері енергетики [83].

Механізми впровадження політики органів державної влади України у сфері енергетики, які передбачені *Енергетичною стратегією на період до 20235 року*, варто поділити на наступні умовні види:

а) *нормативно-правові механізми*: підготовка нових та удосконалення чинних законодавчих актів, які визначають діяльність у сфері енергетики; застосування положень регуляторного та інвестиційного вітчизняного законодавства; дотримання загальних принципів верховенства права;

б) *регуляторні механізми*: єдина регуляторна політика України та європейських держав у сфері енергетики; впровадження європейських вимог до законодавства у даній сфері у вітчизняну правову систему;

в) *інвестиційні механізми*: підтримка інвестиційних проєктів у сфері енергетики (наприклад, будівництво газоочисної інфраструктури у рамках вітчизняної політики скорочення шкідливих викидів);

г) *економічні механізми*: формування системи «енергетичних послуг»; відкритість системи формування тарифів; спрощення процедури проведення транзиту з можливістю вільного доступу до транзитних потужностей; створення умов для реальної конкуренції у сфері енергетики; блокування витоку капіталів зі сфери енергетики;

д) *технічні механізми*: розвиток вітчизняного потужностей для виробництва енергетичного устаткування; транспарентність системи видобутку національних паливних ресурсів;

е) *механізми державної підтримки*: розвиток системи співфінансування заходів термомодернізації будівель державою та об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків; чітке визначення процедури підготовки документації щодо виділення ліцензій, земельних ділянок, маршрутів прокладання житлово-комунальної інфраструктури на землях сільського господарства, видача археологічних дозвільних

документів; дотримання принципів прозорості процедур державних закупівель [79].

Узагальнюючи, можемо констатувати, що до механізмів реалізації політики органів державної влади в енергетичній сфері варто віднести наступні:

а) *нормативно-правові механізми*: ухвалення відповідних законодавчих актів, які регламентують процедуру реалізації цілей політики держави в енергетичній сфері; прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів, у яких окреслено програми, стратегії та плани дій щодо модернізації енергетичної системи; ухвалення нормативно-правових актів, які передбачають процедури приєднання України до міжнародних угод в енергетичній сфері;

б) *інституційні механізми*: передбачають формування засад для діяльності відповідних владних управлінських підрозділів у сфері енергетики; утворення нових та модернізація системи існуючих органів влади координації діяльності в енергетичній сфері; приєднання європейських та світових структур для формулювання цілей та вирішення завдань удосконалення державної політики у різних видах енергетики;

в) *приватно-правові механізми*: формалізують процедуру та можливості участі юридичних та фізичних осіб та неурядових організацій у процесі підготовки та ухвалення управлінських рішень у сфері енергетики; узгодження діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування та приватних учасників у процесі формування та реалізації державної політики в енергетичній сфері; урахування у нормативно-правових актах інтересів та прав споживачів енергетичного ринку;

г) *фінансово-економічні механізми*: передбачають залучення фінансів в енергетичні проекти спільно з міжнародними організаціями, кредитними установами у сфері енергетики, банками через механізми субсидіювання та монетарні механізми;

д) *технологічні механізми*: створення умов для функціонування енергетичних об'єктів з урахуванням необхідності їх технологічного вдосконалення;

е) *механізми співпраці*: передбачають формування системи взаємин учасників енергетичного ринку;

є) *екологічні*: гарантування дотримання екологічних стандартів у процесі модернізації енергетичної системи України.

Загалом, варто зазначити, що виокремлення певних видів чи груп інструментів чи механізмів державної політики в енергетичній сфері є достатньо умовним. Це можна аргументувати тим, що енергетична система є досить динамічною, тому постійно перебуває у стані змін та вимагає пошуку нових дослідницьких методів, у тому числі визначення чинних механізмів та використання сучасних інструментів. Також, зазначимо, що у чинному вітчизняному законодавстві у сфері енергетики відсутня чіткість дефініції механізмів та інструментів, а їх трактування суттєво різняться в окремих нормативно-правових актах.

Тому, на нашу думку, використання інструментів та механізмів діяльності органів державної влади у сфері енергетики потребує детальнішого осмислення, з'ясування прогалин та недоліків. Формування механізмів та інструментів політики держави може відбуватися під впливом різноманітних факторів, а також суттєво змінюватись у процесі впровадження нормативно-правових актів чи набувати нового трактування. Проте, найважливішим є законодавче закріплення тих чи інших положень, що дозволяє сформувати основу для підготовки та ухвалення управлінських рішень у даній сфері.

Висновки до Розділу 2

Серед суб'єктів здійснення державної політики України в енергетичній галузі варто виокремити суб'єкти формування (Верховна Рада України,

окремі координаційні органи управління) та суб'єкти реалізації (більшість центральних та місцевих органів виконавчої влади, міністерства, державні служби, агентства та інспекції, органи влади зі спеціальним статусом, робота яких полягає у втіленні положень міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів у сфері енергетики). Окремо, на нашу думку, варто наголосити на доцільності включення до переліку суб'єктів реалізації державної політики в окресленій галузі посади енергетичного омбудсмена. Деякі органи державної влади України наділені повноваженнями щодо і формування і здійснення управління в енергетичній сфері.

Також необхідно відзначити своєрідний управлінський плюралізм та відсутність єдиної структури реалізації державної політики в енергетичній галузі. На нашу думку, це можна пояснити складністю закріплення функцій з координації та здійснення управління за одним органом виконавчої влади у такій різноманітній за структурою сфері.

Здійснення управління об'єктами та підприємствами енергетичної галузі вимагає добре розроблених управлінських механізмів та інструментарію. Їх вивчення має на меті дослідити цілі, завдання та напрямки державної політики, а також передбачити можливі небезпеки, ризики та тенденції розвитку.

РОЗДІЛ 3. ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

3.1. Наслідки військової агресії російської федерації для енергетичної системи України

Внаслідок військового вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року енергетична система України зазнала значних руйнувань. Проте, варто наголосити, що такий руйнівний вплив проводиться задовго до війни останніх років. Зокрема, так звані газові шантажі України використовувались агресором продовж практично усього періоду сучасної української незалежності.

Але, саме з лютого 2022 року, особливо з початком опалювального сезону у жовтні 2022 року, відстоювання енергетичної безпеки нашої держави в умовах щоденного енергетичного дефіциту, викликаного точковими атаками росії наших енергетичних об'єктів, стали, на жаль, нормою сьогодення та викликом для існування нашої державності. Руйнування енергетичної інфраструктури України в руках путінського режиму стала аналогом військової зброї. А події наступних років довели, що російська федерація намагається поєднати ці інструменти руйнації військової та цивільної інфраструктури та втрат життів десятків тисяч українських громадян.

Руйнування української енергетичної системи стало пріоритетних завданням російського терористичного режиму. Вперше в історії людства було окуповано найбільшу в Європі атомну електростанцію, зруйновано дамбу одного з найбільших водосховищ Європи, фактично знищено теплову електроенергетику Україно, здійснено інші численні спроби руйнації енергетичної системи нашої держави.

У квітні 2023 року Світовий банк та ПРООН оприлюднили результати комплексного дослідження енергетичних втрат України внаслідок терористичних атак російської федерації за 2022 рік [105]. За даними цих впливових міжнародних інституцій тільки ремонтні роботи на українських енергетичних об'єктах були оцінені у 1,2 млрд. дол. Втрати енергетичних підприємств загалом наприкінці 2022 року становили понад 6,5 млрд. дол., а збитки, яких зазнали лише атомні електростанції України – понад 770 млн. дол. Звісно, що впродовж 2023-2024 років ці витрати значно зросли.

Світовий банк та ПРООН у червні 2023 року оприлюднили новий звіт, який вийшов ще до підриву греблі Каховської ГЕС [123]. У звіті висвітлено масштаби руйнувань української енергетики включно до квітня 2023 року. У документі наголошено, що понад 45% високовольтних трансформаторів в регіонах України, які контролювані українським урядом, були знищені чи частково пошкоджені у результаті дронівих або ракетних атак ворога. Автори відзначають той факт, що майже половина згаданих трансформаторів двічі чи навіть більше разів зазнавали повторних руйнувань, що ускладнює їх відновлення. Також потужність виробництва електроенергії українськими енергетичними об'єктами зменшилась майже до 50% від показників 2021 року. Понад 19 ГВт потужностей українських виробників електричної енергії зазнали руйнівних пошкоджень, були знищені або опинились на тимчасово захопленій ворогом території. Особливо значними були втрати потужностей теплової електроенергії, які станом на квітень 2023 року складали понад 67% і надалі значно зросли.

Величезні економічні, безпекові, екологічні наслідки мав підриг ворогом греблі Каховської ГЕС 6 червня 2023 року. Оскільки Каховське водосховище було останнім із каскаду ГЕС на Дніпрі, то його знищення суттєво вплинуло на можливості виробництва електроенергії інших об'єктів «Укргідроенерго». Зникнення таких значних об'ємів води викликало значні ризики для функціонування ставків-охолоджувачів Запорізької АЕС та низки теплових електростанцій регіону [91].

Декілька разів впродовж 2022-2024 років війська російської федерації атакували потужності Дністровської ГЕС, яка розташована на межі Вінницької, Чернівецької областей України та Молдови. Зокрема, в ніч на 29 березня 2024 року ворог спробував ударити по ГЕС, проте ворожі ракети були знищені ще на підльоті до виробничих та розподільчих потужностей енергетичного об'єкту. Як зазначили у Чернівецькій обласній військовій адміністрації вибухова хвиля завдала руйнувань адміністративній будівлі ГЕС, а уламки збитих російських ракет пошкодили ділянку водогону у селі Ожеве Дністровського району, яке знаходиться неподалік греблі [41].

По початку повномасштабної збройної агресії російської федерації атомні енергетичні підприємства України виробляли майже 60% електроенергії нашої держави. Впродовж років війни атомні електростанції України неодноразово зазнавали спроб обмежити їх діяльність внаслідок російських терористичних атак. Зокрема, Хмельницька АЕС на певний період втрачали повний доступ до розподільчих мереж та енергетики змушені були застосовувати дизельні генератори для живлення потужностей [4]. Рівненська АЕС, зокрема її система підключення до електромереж, у серпні 2024 року також зазнавала атак ворога та тимчасово втрачала підключення [96].

Загалом, постійні ворожі атаки об'єктів енергетичної інфраструктури привели до значних викликів ядерної безпеки на території України, можуть мати наслідком ядерні аварії. Зокрема, війська російської федерації замінували об'єкти Запорізької АЕС, яка знаходиться на тимчасово підконтрольній ворогу території. Замінування потужностей АЕС та ділянок довкола є викликом глобальній системі ядерної безпеки. Такі міжнародні організації як ООН та МАГАТЕ попри численні спроби не контролюють ситуацію, що призвело до перетворення атомної електростанції на військову базу росії.

Таким чином, впродовж років військової агресії російської федерації зазнали значних руйнувань або були виведені з ладу практично всі основні

інфраструктурні об'єкти Об'єднаної енергетичної системи України. Особливої уваги надає ворог знищенню високовольтних ліній та систем передачі й розподілу електроенергії.

На нашу думку, варто розглянути шкоду, яку завдали російські терористичні удари «зеленій» енергетиці України. Станом на 2019 рік наша держава входила до десятки країн світу за показниками розвитку «зеленої» енергетики. Окремо виділимо динаміку розвитку сонячної енергетики в Україні, за якими наша країна належала до п'ятірки європейських держав станом на 2020 рік [23]. Загальна потужність українських інфраструктурних об'єктів даної галузі складала станом на початок 2002 року 9656 МВт.

Насамперед, розглянемо наслідки російської агресії для вітряної генерації в Україні. Впродовж останніх передвоєнних років даний сектор української енергетики отримав значні іноземні інвестиції. Європейські та азійські інвестори активно фінансували вітрові проєкти нашої енергетики загалом на суму понад 3,5 млрд. євро. Це можна пояснити тим, що на думку фахівців, вітрова генерація в нашій країні може потенційно зрости та 140 ГВт потужностей. Особливо перспективними щодо розвитку вітрової генерації є шельфи Чорного та Азовського морів.

Станом на 2021 рік вітчизняні вітрові енергетичні потужності були зосереджені, насамперед, у Запорізькій, Одеській та Миколаївській областях. Тому сьогодні вони зазнають активних дронівих та ракетних ударів російських військ. У результаті було призупинено роботу понад 2/3 українських вітрогенераторів. Працюють тільки ті, які знаходять на території Одеської та ще декілька малопотужних об'єктів Львівської областей. Зокрема, працюють частково Дністровська ВЕС та вітряний парк «Овід Вінд» в Одеській області [23].

Значна кількість вітрових турбін в Україні повністю знищені під час воєнних дій, до багатьох генеруючих об'єктів енергетики не мають доступу. Це стосується вітрової енергетичної інфраструктури на тимчасово окупованих територіях, а також замінованих вітрових електростанцій.

Неодноразово фіксувались факти цілеспрямованих атак ворогом вітрової енергетики України. Оцінити втрати станом на сьогодні надзвичайно складно. Окрім втрат, які викликані знищенням чи пошкодженням обладнання, збитки збільшуються через значний простій роботи вітрових електростанцій. Також свідки наводять численні випадки викрадення обладнання вітрових електростанцій російськими загарбниками. Складно оцінити можливості завершення будівництва тих проєктів, які були запущені до війни та призупинені сьогодні.

Водночас, незважаючи на постійні атаки об'єктів вітрової енергетики України російським агресором, можна навести приклади продовження будівництва та введення в експлуатацію нових вітрових електростанцій. Зокрема, група ДТЕК завершила будівництва та запустила першу чергу Тилігульської ВЕС із потужністю 114 МВт із заявленої загалом у 500 МВт. Після завершення будівництва усіх потужностей Тилігульська ВЕС може стати найбільшою вітряною електростанцією у Східній Європі. Вже сьогодні 19 вітряних турбін почали генерацію електричної енергії, що надзвичайно важливо для енергетичної системи України [19]. Влітку 2023 року було запущено роботу та продовжується будівництво нових черг Дністровської ВЕС у Білгород-Дністровському районі. Важливим є приклад будівництва вітряних енергетичних станцій у західних областях України. Зокрема, у Дрогобицькому районі завершується спорудження Орівської ВЕС, у Радивилівській громаді на Волині до початку 2025 року заплановано запуск вітряного парку зі значним об'ємом виробництва електричної енергії.

Разом з тим, в результаті військової агресії росії були пошкоджені підприємства з виробництва вітряних турбін малої потужності в Харкові. Відродження виробничих ліній вимагатиме значних інвестицій. Це також значні втрати від експорту продукції харківського підприємства, адже досвід встановлення українських вітряних установок у різних регіонах світу демонструє їх ефективність та надійність. Іноземні замовники малих вітряних турбін українського виробництва переконані, що продукція

вітчизняного підприємства належить до кращих світових розробок у цій галузі.

До галузей української енергетики, які зазнали чималих втрат внаслідок військових дій, належать підприємства, які виробляли теплову та електричну енергію з біомаси. Такі підприємства розташовані у великих українських містах та регіонах, які близькі до лінії зіткнення або зазнали окупації, зокрема: Чернігівська, Сумська та Харківська області, південні райони Миколаївської області, місто Житомир та ін.)

Також зазнали значних втрат підприємства сонячної енергетики України. Понад 60% сонячних електростанцій та ліній електромереж, які знаходяться переважно у східних та південних регіонах нашої держави, перебувають під постійними ракетно-дроновими ударами. До таких енергетичних вузлів, де зосереджені потужності сонячних електростанцій, належить Миколаївський енергетичний вузол. Саме тут розташований сонячний електричний парк компанії SOLAR GENERATION. Також зруйновано повністю генеруючі сонячні електростанції Харківського енергетичного вузла.

Зазнали чималих збитків невеликі приватні сонячні електростанції різних регіонів України, особливо південних та південно-східних. Водночас, навіть за умов військового вторгнення росії в Україну доволі динамічна розвивається сфера домашніх сонячних електричних станцій. Причиною такого зростання є прагнення споживачів гарантувати собі стабільне енергопостачання. В Україні дана сфера має тривалу позитивну історію. Зокрема, ще до війни у нашій країні функціонували понад 45 тис. домашніх електростанцій, які генерували енергію від Сонця.

Для того, щоб динаміка зростання чисельності об'єктів сонячної енергетики, нашій державі варто здійснити декілька важливих кроків. По-перше, необхідно повністю розрахуватись із боргами за так званім «зеленим» тарифом за вироблену електричну енергію. По-друге, спільно із вітчизняними та іноземними інвесторами розробити систему субсидій та

грантів для підтримки встановлення нових сучасних об'єктів малої сонячної генерації. На думку експертів, за таких умов за декілька років чисельність та потужності домашніх сонячних електростанцій можуть зрости у кілька разів. В умовах руйнування значної частки української енергетичної системи та постійних відключень електропостачання, чимало наших громадян прагнуть гарантувати собі стабільне електропостачання, тому попит на розвиток даного виду генерування електричної енергії зростатиме.

Для збільшення фінансової підтримки розвитку домашніх сонячних електростанцій надзвичайно важливо залучити західних інвесторів. На нашу думку, це потрібно зробити ще до завершення війни. Українська влада неодноразово зверталась у різноманітних формах до західних партнерів щодо підтримки сонячної енергетики. Так, наприклад, у 2023 році на Всесвітньому економічному форумі у швейцарському Давосі представник українського міністерства енергетики закликав учасників зустрічі вкладати фінанси в проєкти енергетичного сектору України. Доповідач наголосив, що це фінанси, які гарантуватимуть енергетичну безпеку європейських держав [38].

Проте, окрім залучення коштів наших іноземних партнерів, потрібно розвивати програми прямої державної підтримки будівництва сонячних електростанцій у приватних домогосподарствах та модернізація існуючих. Доречно буде використати досвід деяких європейських держав щодо розвитку сонячної енергетики. Так, у Румунії від 2019 року приватні компанії та громадяни мають можливість одержати компенсацію від держави до 90% для встановлення обладнання сонячних електростанцій. У 2023 році у цій країні-сусідці виділено 610 млн. євро на підтримку функціонування існуючих та будівництво нових 150 тис. приватних установок сонячної енергетики. У результаті попит на панелі для сонячних електростанцій у Румунії збільшився у сім разів [122].

Також у Греції у 2023 році було започатковано програму підтримки встановлення малопотужного обладнання для генерування сонячної енергії та системи передачі енергії на суму понад 200 млн. євро. [124]. Умови цієї

програми передбачають, що домогосподарства будуть отримувати підтримку на суму 16 тис. євро, а фермерські господарства отримають до 10 тис. євро для компенсації витрат започаткування технологій «зеленої» енергетики. Отримана сума буде залежати, насамперед, від показників доходів учасників програми. Пільгові умови передбачені для учасників програми з інвалідністю, багатодітних сімей тощо.

Незважаючи на постійний російський терор української сонячної енергетики зокрема, та відновлювальних джерел енергетики загалом, українська влада повинна продовжувати виробництво обладнання для різних видів відновлювальної енергетики. Нові підприємства сприятимуть зростанню національної економіки. Водночас у багатьох регіонах світу, у тому числі у Європі, значно зріс за останні десятиліття попит на технології відновлювальної енергетики. Більш того, європейські держави демонструють зацікавленість у зменшенні залежності у цій сфері від імпорту обладнання для відновлювальних джерел енергії з Китаю. Тому європейські інституції пропонують програми фінансування необхідного виробництва на у дружніх країнах-сусідах. Це, на нашу думку, є вікном для розширення можливостей України у цій сфері. Проте, розвиток технологій відновлювальних джерел енергії в Україні вимагають уваги органів влади на центральному та регіональному рівнях.

Також Україна повинна подбати про розвиток потужностей для утилізації та переробки обладнання, яке використовується у процесі генерації відновлювальних джерел енергії. У європейських державах і в Україні у наступні 20-30 років планується виведення з експлуатації значної кількості акумуляторів сонячних електростанцій. Також, масштабне виведення з експлуатації устаткування для вітрових електростанцій заплановане у 40-х роках XXI століття. Тому започаткування та розвиток технологій утилізації та переробки такого устаткування буде стимулювати виробництво.

Важливим енергетичним сектором української економіки є нафто та газо-переробка. Російські війська постійно атакують підприємства цієї галузі,

зокрема зруйновані великі нафто та газопереробні заводи, а також кілька десятків українських об'єктів для зберігання стратегічних запасів пального [24].

Водночас наша держава готова запропонувати західним партнерам свої найбільші на континенті газосховища для зберігання стратегічних об'ємів газу. У попередні роки європейські трейдери активно закачували газ у підземні сховища на території України, особливо її західних регіонів. Це свідчило про успішну реалізацію програми створення у нашій країні регіонального газового хабу. Так, ще восени 2023 року в українських підземних газових сховищах зберігалось понад 2 млрд. куб метрів європейського газу і ці обсяги планувались збільшити [7].

Проте, після масштабних російських атак насосних споруд українських газових сховищ, насамперед у Львівській області, обсяги закачування газу європейськими трейдерами влітку 2024 року зменшились у десять разів у порівнянні з аналогічними періодом попереднього року. Так, за даними європейських інформаційних агентств, влітку 2024 року європейські газові трейдери закачали тільки 67 млн. кубометрів газу у порівнянні із майже 700 млн кубометрів влітку 2023 року [21]. І хоча українські газові резервуари знаходяться на значній глибині під землею, що захищає їх від російських ударів, для європейських трейдерів це є суттєвим ризиком, яких вони намагаються уникнути.

Разом з тим, окрім зберігання газу, наша країна, навіть в умовах російської військової агресії, трохи збільшила об'єм власного видобутку газу. Тому вперше за багато років взимку 2023/2024 років Україна обійшлася без імпорту газу [87]. Проте, варто зазначити, що причинами цього стало не стільки зростання видобутку газу, але, насамперед, суттєве скорочення споживання газу промисловими підприємствами та населенням, а також тепла зима. У наступні роки ситуація може змінитися. Варто додати, що українська газова інфраструктура може функціонувати без транзиту російського газу, за технологією так званого нульового транзиту. Це

особливо важливо за умов припинення контракту на транзит газу між Росією та Україною з 1 січня 2025 року [42].

Загалом, на нашу думку, сьогодні доволі складно визначити той стан, у якому буде українська енергетична система у наступні роки і, особливо, після нашої перемоги. Це складно здійснити, насамперед, через непрогнозованість дій російського агресора щодо підприємств сфери енергетики України. Як наслідок, вибудовувати певні стратегії в українських енергетичних секторах ми можемо лише з огляду на світові тенденції розвитку сфери енергетики. Це зокрема: модернізація сфери виробництва енергії, диверсифікація джерел енергетичних ресурсів, оптимізація трафіків постачання різних видів палива, декарбонізація тощо. Також важливим чинником є побудова взаємин між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

Тому пріоритетними напрямками розвитку державної політики у сфері енергетики в Україні є:

- а) збереження єдиної Об'єднаної енергетичної системи України;
- б) максимальне відновлення її потужностей, у тому числі після кожної ракетно-дронові атаки російського агресора;
- в) вирівнювання територіального дисбалансу виробництва та, особливо, використання теплової та електричної видів енергії;
- г) відновлення енергетичної інфраструктури у регіонах, які зазнали масштабних руйнувань внаслідок воєнних дій;
- д) будівництво резервних, у тому числі за участі іноземних партнерів, енергетичних систем, які будуть використані у випадку системної аварії;
- е) розширення мережі постачання різних видів енергії через західний український кордон;
- є) будівництво захисних споруд для безпечної роботи об'єктів енергетики України.

Реалізація саме таких завдань, на думку експертів [24], зі значною допомогою наших західних союзників, інтеграції України до європейських

енергетичних систем, дозволить гарантування енергетичну безпеку нашої держави.

Таким чином, сьогодні енергетична безпека України є першочерговим завданням діяльності органів державної влади нашої країни. Необхідне впровадження сучасної багаторівневої системи захисту енергетичних об'єктів України. Необхідне збільшення кількості відповідної зброї для захисту сфери енергетики, яку можуть надати тільки наші західні партнери. Для уникнення тотальних енергетичних блекаутів потрібна децентралізація та диверсифікація енергопостачання, розвиток спільної енергетичної інфраструктури із західними сусідами. Також пріоритетами мають залишатись підтримка відновлювальної енергетики, зростання рівня енергоефективності, збільшення надійності безпеки енергопостачання тощо.

3.2. Нормативно-правове регулювання діяльності об'єктів сфери енергетики України в умовах правового режиму воєнного стану

З 24 лютого 2022 року в енергетичній сфері було ухвалено низку регуляторних актів, метою яких стала стабілізація діяльності підприємств галузі в умовах воєнного стану та вирішення критичних проблем, викликаних російською агресією. Процес ухвалення нормативно-правових документів в енергетичній сфері продовжується і сьогодні, оскільки дії ворога непередбачувані і Україну цілком може очікувати, насамперед, надзвичайно складна в контексті енергетичної безпеки зима 2024/2025 років.

Розглянемо ухвалені нормативно-правові акти за різними сферами та напрямками діяльності об'єктів енергетичної сфери України.

Електроенергія. З 16 березня 2022 року Об'єднана енергетична система України та європейська енергетична система працюють синхронно. Український уряд у Постанові [74] визначив спеціальні обов'язки для вітчизняних експортерів електричної енергії до європейських країн впродовж дії правового режиму воєнного стану. Згідно положень вказаного документу українські експортери сплачують гарантованому європейському покупцю

кошти за послугу із дотримання безпеки постачання електроенергії. Сума є доволі значною та складає 80% від доходів з експорту електричної енергії. Також з доходів експортерів виключаються кошти на послуги оперативно-технологічного управління, витрати на можливості доступу до права на передачу пропускних потужностей на кордоні України та країн ЄС. У Постанові зазначено, що дохід вітчизняних експортерів виникає у випадку позитивної різниці між ціною на ринках за так званим принципом «на добу наперед» країни, що імпортує електричну енергію та нашої держави за певний розрахунковий період. Проте таке суттєве збільшення оподаткування не зменшило інтерес експортерів до аукціонів з розподілу енергетичних ресурсів.

Щодо сфери зберігання електричної енергії, то нормативно-правові зміни, які регламентують діяльність об'єктів сфери енергетики зі зберігання виробленої продукції на ринках електричної енергії, були ухвалені у лютому 2022 року і набули чинності 16 червня 2022 року [56]. Згідно положень згаданого документу така діяльність в енергетичній сфері тепер здійснюється на основі ліцензій оператором установки зберігання енергії. Проте, у визначених законодавством випадках може реалізовуватись без ліцензії учасниками енергетичного ринку.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг 22 липня 2022 року ухвалила Ліцензійні умови провадження діяльності щодо зберігання електричної енергії [63]. Згідно положень даного документа ліцензування необхідне для діяльності у сфері зберігання електричної енергії у випадку, якщо сумарна визначена потужність обладнання зі зберігання продукції становить 150 кВт та більше. Водночас, заборонена діяльність, яка передбачає поєднання зберігання та транспортування різних видів енергії, виконання функцій покупця продукції енергетики та оператора енергетичного ринку. Такий нормативно-правовий акт був доволі довгоочікуваним, оскільки вітчизняна Об'єднана енергетична система вимагала впровадження механізмів гнучкості.

29 липня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон України *«Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування»* [73]. Даний Закон започаткував чимало новацій, які визначили функціонування енергетичної системи України в умовах воєнного стану.

По-перше, виробники відновлювальних джерел енергії отримали можливість тимчасового виходу з так званої балансуючої групи гарантованого покупця. Також дана категорія учасників енергетичного ринку, насамперед ті з них, хто не отримують державної підтримки, наприклад у форму «зеленого» тарифу, отримали можливість підписати зі споживачем угоду щодо надання послуги із гарантуванням фіксованості ціни на електричну енергію. Це стало доволі дієвим інструментом підтримки виробників відновлювальних джерел енергії надалі працювати на ринкових засадах, навіть за умов відсутності державного стимулювання у вигляді так званого «зеленого» тарифу.

По-друге, пролонговано до зобов'язання виробників реалізувати продаж електричної енергії на основі двосторонніх угод лише на електронних аукціонах. Проте, законодавець не уточнив, чи розповсюджується дане положення на експортні угоди.

По-третє, у законодавстві відбулись суттєві зміни щодо цільового спрямування фінансів, які були одержані оператором системи передачі від перетину державного кордону. Зокрема, тепер такі кошти можуть бути використані для наступних цілей: інвестиції та технічне обслуговування; погашення різних форм заборгованості; закупівля палива; ремонтні роботи. Даний інструмент регулювання необхідний для поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання на енергетичному ринку в умовах правового режиму воєнного стану.

По-четверте, пролонговано термін дії, впродовж якого функції постачальника так званої «останньої надії» визначаються без конкурсного відбору.

Природний газ. Критично важливим для споживачів природного газу та теплопостачання стало запровадження мораторію на підвищення тарифів у даній сфері. Закон України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» [73] визначив також новації на вітчизняному ринку газу, які були запроваджені на час дії правового режиму воєнного стану в Україні. Згаданий Закон передбачає наступні положення:

- а) запроваджено мораторій на підвищення тарифів на послугу з розподілу природного газу;
- б) запроваджено мораторій на підвищення тарифів на теплову енергію, зокрема виробництво, транспортування та постачання;
- в) запроваджено мораторій на підвищення тарифів на послугу з постачання гарячої води;
- д) тарифи на природний газ для побутових споживачів, а також об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, житлово-будівельних кооперативів, виробників теплової енергії на основі природного газу, не може бути підвищена вище ціни станом на 24 лютого 2022 року;
- е) постачальнику природного газу заборонено проводити будь-які дії щодо примусу побутових споживачів до покриття заборгованостей;
- є) гарантована та визначена компенсація учасникам ринку природного газу, які забезпечують реалізацію заходів щодо запровадження мораторію на підвищення тарифів.

Викладені положення стали особливо важливими для соціального захисту населення в складних умовах військової агресії російської федерації.

У перші місяці військової агресії росії учасникам ринку природного газу заборонили проводити експорт природного газу з митної території України. Це стосувалось також експорту природного газу в газосховищах

України в так званому режимі «митний склад». Проте уже в червні 2022 року даний наказ Міністерства енергетики України було скасовано у зв'язку із заборонаю Кабінетом Міністрів України експорту природного газу українського видобутку.

Постановою уряду України від 6 березня 2022 року на учасників фінансових відносин у сфері природного газу покладено спеціальні обов'язки для реалізації інтересів усього суспільства у процесі функціонування ринку природного газу [49]. Положення вказаного нормативно-правового акту передбачають:

а) пільгові умови для побутових споживачів, зокрема постачальники газу повинні підписати угоду з ТОВ «Газопостачальна компанія «Нафтогаз Трейдинг» з метою забезпечення власних побутових споживачів газом за ціною так званої базової річної пропозиції даного трейдера, яка чинна станом на 25 лютого 2022 року;

б) пільгові умови для операторів газорозподільних систем, зокрема, останні придбають газ у ТОВ «Нафтогаз України» у певних обсягах;

в) пільгові умови для непобутових споживачів, до яких належать, які здійснюють життєво важливі функції у сфері реалізації політики обороноздатності держави;

г) пільгові умови для виробників теплової енергії.

Розбудова енергетичної безпеки України в умовах російської військової агресії та зростання ймовірності нових масштабних атак енергетичної інфраструктури нашої країни взимку 2024/2025 років вимагає впровадження політики децентралізації генеруючих потужностей. Здійснення даної роботи необхідно проводити одночасно із посиленням протиповітряної оборони. За підрахунками фахівців, потреба у фінансуванні придбання та установки високоманеврових технологій перевищує 2 млрд. дол. [53]. Орієнтовна потужність однієї одиниці таких технологій складає 20 МВт. Для розташування таких установок оптимально використовувати майданчики ТЕЦ, які обладнані необхідною системою передачі енергії та

мінімальною, в переважній частині, системою захисту від повітряних атак. Також це дозволить зекономити кошти споживачів енергії. Завдяки низці нормативно-правових актів, які ухвалені українським регуляторами ринку енергетики, уже розпочато роботу над такими проєктами.

Важливою нормативно-правовою основою для формування системи мікромереж як складової політики децентралізації в енергетиці, став Закон України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів», який був ухвалений у лютому 2023 року [59]. Положення Закону містять зобов'язання обладнати усі комунальні та приватні парковки станціями електропідживлення. Також даний нормативно-правовий акт забороняє закупівлю громадського транспорту на основі видобувних джерел енергії через 5 років після його введення в ді. Закон спростив процедури та дозволи для проєктування мереж розподіл.

У липня 2023 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках» [57]. Даний нормативно-правовий акт визначає нові стратегічні підходи до розвитку енергетичної сфери України та є відповіддю на виклики, які пов'язані з умовами воєнного стану. Ключовою новацією даного Закону є впровадження головних принципів законодавства Європейського Союзу щодо розбудови енергетичного ринку, зокрема на засадах прозорості та доброчесності.

Положення згаданого нормативно-правового акту визначають види зловживань на енергетичному ринку України та передбачають покарання за їх порушення. До таких зловживань належать:

- а) порушення визначених обмежень для застосування інформації інсайдерського характеру;
- б) прояви маніпулювання на енергетичному ринку;

в) реалізація операцій з гуртовими енергетичними продуктами без необхідної реєстрації тощо.

Постановою українського уряду від 19 серпня 2023 року започатковано новий період формування вітчизняної енергетичної стратегії – створення Національного енергетичного і кліматичного плану (НЕКІП). Цей документ став важливою подією на шляху виконання зобов'язань України перед Енергетичним Співтовариством. Адже наші європейські партнери визначили чіткі вимоги до процедур узгодження та змісту, планування та ухвалення відповідних енергетичних стратегій. Даний документ стане своєрідною дорожньою картою для реалізації політики декарбонізації країни, проведення планів вуглецевої нейтральності та дотримання кліматичних цілей.

Доволі неоднозначний відголос серед учасників енергетичного ринку України та експертів має Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної ефективності», ухвалений на початку червня 2024 року [58]. На думку вітчизняних аналітиків енергетичного ринку, положення даного нормативно-правового акту можуть створити законодавчу основу для формування на ринку електроенергії компанії-монополіста. До функцій цієї вертикально інтегрованої структури одночасно буде належати реалізації функцій оператора систем розподілу та державного постачальника послуг на ринку енергетики [53].

У червні 2024 року український уряд ухвалив Національний план з енергетики та клімату на період до 2023 року [78]. До основних завдань даного нормативно-правового акту налужить:

а) зменшення викидів парникових газів на 65% у порівнянні з показниками 1990 року;

б) збільшення частки відновлювальних джерел енергії на ринку енергетики до 27%;

в) розвиток системи диверсифікації джерел та маршрутів постачання енергоресурсів – загалом не більше 30% від одного постачальника;

г) зменшення показників первинного та кінцевого споживання енергії.

Відновлювальні джерела енергії. Нормативно-правове регулювання має важливе значення для формування необхідного інституційного та законодавчого середовища розвитку відновлювальної енергетики. Національні програми підтримки сфери відновлювальної енергетики повинні стимулювати інвестиції, науково-дослідні роботи, доступ до передових зарубіжних технологій та розбудову необхідної інфраструктури. Військові дії на території України, правовий режим воєнного стану, життєво важлива потреба забезпечення енергетичної стійкості потребує від української влади, бізнесу та громадськості реалізації масштабних завдань.

У секторі відновлювальних джерел енергії національної енергетичної системи важливим напрямом розвитку має стати виробництво електроенергії з біометану. Державна підтримка даної енергетичної галузі відповідає цілям Європейського Союзу щодо зменшення показників викиду вуглецю у повітря. Свідченням уваги української влади до цього напрямку енергетики є будівництво першого біометанового заводу [29].

Формування енергетичних потужностей за рахунок виробництва біометану є надзвичайно пріоритетним напрямом української енергетики. Україна володіє досить великими запасами сировини для цієї галузі, насамперед в частині продукції різних видів сільського господарства. Відповідні вітчизняні державні структури в енергетичній сфері розвивають співробітництво з Європейським реєстром відновлювального газу та іншими учасниками цього ринку.

Державне агентство України з енергоефективності у 2022 році запропонувало низу нововведень до Податкового кодексу України. Зокрема, ці зміни стосуються визначення нульової ставки податку в частині екологічних норм і стандартів для технологічних установок, які належать до реєстру як підприємства, для яких біопаливо є єдиним джерелом палива. Даний законопроект перебуває на розгляді Верховної Ради України. У

преамбулі документу наголошено, що ухвалення змін до українського законодавства у цій сфері сприятиме:

- а) створення сприятливих умов для розвитку виробництва електроенергії з біопалива, зокрема за рахунок податкової політики;
- б) зменшення імпорту природного газу та, як наслідок, зменшення тарифів для споживачів;
- в) будівництво підприємств на основі біоенергетичних технологій, що дозволить повноцінно застосувати об'єми біомаси в різних українських регіонах;
- г) зниження собівартості виробництва електроенергії, що також позитивно вплине на формування тарифів для споживачів;
- д) відкриття на побудованих підприємствах нових робочих місць;
- е) нові статті надходжень до державного та місцевих бюджетів у результаті діяльності підприємств даної сфери;
- є) залучення іноземних інвестицій у розвиток галузі біопалива;
- ж) перехід на біопаливо та поступова відмова від природного газу сприятиме зменшенню викидів вуглекислого газу в атмосферу [51].

Таким чином, ухвалення даних змін вітчизняного законодавства, насамперед, відповідає цілям та завданням політики Європейського Союзу у даній сфері. Також розвиток технологій виробництва електроенергії з біопалива сприятиме визначеності умов функціонування цієї галузі та можливостям вибору постачальника. На жаль, сьогодні впровадження технологій виробництва електроенергії з біопалива відбувається доволі повільно, незважаючи на нижчу собівартість у порівнянні з іншими видами енергоресурсів. Тому державна підтримка ринку рідкого та твердого біопалива дозволить частково вирішити енергетичні проблеми у нашій державі та поступово подолати залежність від викопних видів палива. Розвиток даних технологій сприятиме формуванню конкурентного ринку енергетики в Україні.

3.3. Вплив російсько-української війни на співробітництво України та ЄС в енергетичній сфері

Приєднання України до європейського енергетичного ринку є довгостроковою та цілеспрямованою державною політикою, яка має переваги для обидвох учасників відносин. Масштабне військове вторгнення російської федерації тільки прискорило співпрацю у даній сфері.

Взаємини України та Європейського Союзу в енергетичній сфері передбачає досягнення низки завдань: зростання енергетичної безпеки, стабільності та ринку конкуренції у сфері енергетики. Це є необхідною підставою для економічного процвітання обидвох сторін та успішної інтеграції нашої держави до ЄС.

Співробітництво України та Європейського Союзу у сфері енергетики полягає в наступному:

- а) підготовка та впровадження енергетичних стратегій та розробка сценарії та прогнозів розвитку енергетичної системи міжнародних партнерів;
- б) формування спільних ефективних інструментів вирішення можливих кризових ситуацій у сфері енергетики;
- в) будівництво та модернізація існуючої енергетичної інфраструктури, яка, насамперед, має спільний інтерес. До таких складових енергетичної інфраструктури України та ЄС належать: енергогенеруючі потужності; додержання безпеки енергетичних мереж; розвиток технологічних можливостей прискорення інтеграції вітчизняної системи енергетики до європейської електроенергетичної мережі;
- г) цілеспрямована підтримка конкурентоспроможних та прозорих процедур функціонування енергетичних ринків з урахуванням європейських стандартів та правил за допомогою реалізації регуляторних реформ;
- д) продовження взаємин на основі Угоди про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року;

е) розвиток та розширення механізмів та каналів торгівлі енергоресурсами на транспарентній та взаємовигідній основі згідно ухвалених міжнародних нормативно-правових актів;

є) формування ефективного, стабільного та привабливого інвестиційного клімату в енергетичній сфері України та ЄС;

ж) розвиток системи взаємних інвестицій у сфері енергетики на взаємовигідній основі;

з) підтримка політики енергоефективності та енергозбереження за допомогою удосконалення нормативно-правової бази у даній сфері з урахуванням стандартів ЄС;

і) підтримка різних видів та проєктів відновлювальних джерел енергії з дотриманням принципів охорони навколишнього середовища та економічної вигоди;

к) дотримання положень ухвалених міжнародних стандартів енергетичного виробництва з метою мінімізації парникових викидів за допомогою інструментів відновлювальної енергетики та реалізації проєктів у сфері енергоефективності;

л) розвиток науково-технічного співробітництва та системи обміну інформацією щодо модернізації технологій у сфері виробництва різних видів енергії, її передачі та споживання;

м) дотримання норм європейських та міжнародних нормативно-правових актів щодо стандартизації виробництва та транспортування в енергетичній сфері [84].

Безпеки у сфері енергетики країн Європейського Союзу є важливою складовою сучасної європейської політики з метою унеможливлення негативних проявів енергетичної кризи в державах-членах. Проблеми у сфері забезпечення різними видами енергії країн Європейського Союзу існували віддавна, проте широкомасштабна військова агресія російської федерації в Україні, загострила необхідність диверсифікації енергетичного ринку ЄС.

Нагальність вирішення даної проблеми полягала, насамперед, у тому, що росія на початку XXI століття стала найбільшим постачальником енергоносіїв до ЄС. Після розвалу СРСР країна-агресор успадкувала її енергетичну систему практично в повному об'ємі, тому кошти від експорту енергоресурсів залишались найважливішою статтею доходів державного бюджету. Станом на кінець 2021 року росія постачала до країн Європейського Союзу: 26,9% від загальної кількості сирої нафти; 46,7% необхідного для теплових електростанцій кам'яного вугілля; 41,1% природного газу; 20,2% палива для атомних електростанцій країн ЄС [117].

Енергетичні магістралі часів СРСР, якими росія транспортувала нафту та природний газ до Європи, проходили через Білорусь та Україну. Зважаючи на політику інтеграції російської федерації та Білорусі у різних сферах, у тому числі енергетичній, наприкінці 1990-х років було запущено додаткові лінії трубопроводу «Ямал-Європа» через Білорусь і Польщу до Німеччини. Проте із запуском наступних потужностей даного трубопроводу виникли проблеми.

Разом з тим, відносини росії та України у сфері транспортування російського газу до країн ЄС розвивались дуже непросто. Впродовж багатьох років тривали події, які прийнято називати «газовими війнами». Ці дипломатичні конфлікти викликали перебої енергоносіїв до європейських споживачів. Тому російський уряд вдався до реалізації політики диверсифікації маршрутів енергопостачання в Європу задля зменшення транзиту через Україну. Зокрема, було реалізовано проєкт «Північний потік», який викликав неоднозначну реакцію у різних європейських державах.

До сьогодні величезним викликом для європейської енергетичної безпеки залишається значна залежність атомної енергетики багатьох країн ЄС, зокрема Центрально-Східної Європи та Фінляндії, від російського ядерного палива. Виникнення даної проблеми пов'язано з тим, що чимало країн ЄС використовують ще радянські атомні енергоблоки.

У сфері виробництва теплової електричної енергії у деяких країн Європейського Союзу у значних об'ємах використовувалось кам'яне вугілля російського видобування. Так, у 2020 році Німеччина, дотримуючись давніх антиядерних традицій, імпортувала з країни-агресора до 50% потрібного їй вугілля. Доволі суттєвою була залежність енергетики Польщі від російського кам'яного вугілля. Зокрема, ще до початку військового вторгнення росії в Україну Польще забезпечувала російським вугіллям понад 20% потреб теплових електростанцій [6].

З огляду на таку значну залежність енергетики Європейського Союзу від російських енергетичних ресурсів та необхідність їх суттєвого обмеження, енергетична безпека Європи, особливо з початком російсько-української війни, стала викликом для загальноєвропейських та національних енергетичних стратегій у коротко- та довгостроковій перспективі.

Проте, ще з 2014 року, у відповідь на початок російської агресії в Україні, було ухвалено Європейську стратегію енергетичної безпеки. У положеннях зазначеного документу було зафіксовано ті ризики та загрози, які існували у сфері енергетики та наведено механізми реагування на них [101]. Політику формування європейської енергетичної безпеки було продовжено у Глобальній стратегії ЄС 2016 року. Також у інших документах європейських інституцій було ухвалено рішення, які стосувались досягнення енергетичної безпеки, цілей сталого розвитку, стійкості ЄС щодо гібридних загроз та стратегічних комунікацій. Завдяки ухваленню Європейської стратегії енергетичної безпеки та заходів щодо її реалізації, Європейський Союз сформував належну нормативно-правову базу для формування енергетичної безпеки об'єднання, особливо за умов російського військового вторгнення в Україну.

У ставленні до питання формулювання спільних енергетичних стратегій різні країни-члени Європейського Союзу демонструють різні підходи, що зумовлено специфікою енергетичних потреб цих держав та їх ставленням до енергетичних ресурсів. Так, енергетичний проєкт «Північний

потік», який був ініційований росією, сприймався у Польщі як виклик енергетичній безпеці держави, втрата фінансових надходжень від транспортування природного газу у Європу. Також, запуск газопроводу «Північний потік» загрожував блокуванням або обмеженням морських шляхів для польських портів, що вплинуло на об'єми перевезення зрідженого газу до цієї країни. Будівництво газопроводу між Норвегією та Польщею було під питанням [107].

Натомість німецький уряд не підтримував занепокоєння польських колег щодо запуску газопроводу «Північний потік», що породжувало неузгодженість енергетичних стратегій двох держав. Нехтуючи небезпекою формування монополії російських державних газових компаній на енергетичному ринку Німеччини, уряд цієї країни, до початку російсько-української війни, не здійснив кроків для необхідної диверсифікації джерел постачання енергоносіїв. Більш того, окупація росією українського Криму та частини Донбасу засвідчила відсутність належного розуміння багатьма країнами-членами Європейського Союзу нагальної необхідності диверсифікації енергетичного ринку.

Так, угорський уряд після 2014 року значно збільшив програми співробітництва з російськими державними енергетичними компаніями, зокрема щодо добудови існуючих та побудови нових енергоблоків атомної електростанції «Пакш». У результаті на початку 2030 років очікується введення в експлуатацію двох нових потужностей. Навіть вже після початку військової агресії росії проти України, управління з атомної енергетики Угорщини підписало угоду з Росатомом щодо будівництва 5 та 6 енергоблоків своєї атомної електростанції [28].

Причинами продовження політики співпраці окремих країн-членів ЄС з росією у сфері атомної енергетики є наступні: поступове вичерпування викопних джерел палива у Європі; логістичні проблеми із постачанням енергоресурсів з інших регіонів світу; зростання світових цін на енергоресурси тощо. Тому деякі держави вдалися до планування будівництва

нових чи розбудови існуючих потужностей атомної енергетики, незважаючи на проблеми застарілих російських ядерних технологій, залежність від російського ядерного палива, питання зберігання та утилізації відпрацьованого палива, дотримання екологічних стандартів тощо. Також існує проблеми формування та дієвості системи контролю за атомною енергетикою, поширенням ядерних технологій, що суперечить політиці нерозповсюдження ядерної зброї.

Для того, щоб зупинити прояви недалекоглядності енергетичної політики урядів окремих країн-членів ЄС, енергетична політика Європейського Союзу поступово стане більш примусовою. Європейські інституції намагаються працювати не тільки зі сталими та вигідними партнерами, але й такими учасниками енергетичного ринку, які не становлять загрози європейській енергетичній безпеці, відповідають європейському законодавству та європейським цінностям. Саме тому ЄС намагається запроваджувати політику відповідних санкцій щодо своїх країн-членів, зокрема, за ведення переговорів щодо контрактів на постачання енергоресурсів без участі та погодження європейських структур [116].

Отже, для підготовки та ухвалення політики протидії загрозам та викликам в енергетичній сфері, Європейський Союз ще до військового вторгнення росії в Україну, потребував розробки довгострокових стратегій у сфері енергетики щодо, насамперед, пошуку альтернативних шляхів постачання енергоресурсів, напрацювання системи захисту енергетичної інфраструктури тощо. Ухвалення низки спільних загальноєвропейських законодавчих актів сформувало основи стратегії захисту, проте вже сьогодні є очевидною необхідність удосконалення нормативно-правової бази в енергетичній сфері.

Водночас, окремі уряди країн-членів Європейського Союзу з різних міркувань, насамперед, пов'язаних з економічною вигодою, не скоротила об'єми поставок російських енергоресурсів. Ще однією причиною продовження політики співпраці з агресором стали різкі стрибки цін на

паливо. Зокрема, під час пандемії, ціни на переважну більшість видів енергоресурсів знизились до мінімальних показників. З відновленням економічних ринків після епідемії ціни суттєво зросли, що викликало інтерес до програм співробітництва з російською федерацією у сфері енергетики.

Масштабна агресія російської федерації в Україні у лютому 2022 року, на відміну від подій 2014 року, зумовила гостру реакцію з боку Європейського Союзу, у тому числі і запровадження політики санкцій у сфері енергетики та обмеження використання російських енергетичних ресурсів. Європейські партнери України усвідомлювали, що необхідно зменшити можливості агресора фінансувати війну, впливати за допомогою економічних втрат у результаті персональних санкцій на представників російської політичної еліти тощо.

Варто наголосити, що перші санкції Європейського Союзу проти російської федерації були ухвалені ще у березні 2014 року після анексії агресором українського Криму та дестабілізації подій на Сході України. Вже після військового вторгнення 2022 року європейські інституції ухвалили понад 10 пакетів санкцій, які стосуються обмеження діяльності російської федерації в енергетичній сфері. Зокрема, перший пакет санкцій проти російської держави був введений вже 23 лютого, проте енергетичної сфери він стосувався тільки опосередковано [108].

Наступний пакет санкцій Європейського Союзу був ухвалений вже 25 лютого 2022 року і стосувався також сфери енергетики. Зокрема, санкційні пункти обмежували постачання до країни-агресора певного переліку технологій щодо переробки нафти, а також суттєво впливали на можливості експорту російських енергоресурсів [120]. Санкції були спрямовані, насамперед, на скорочення об'ємів переробки нафти, чим зменшували прибуток росії від її експорту. Проте Європейський Союз був обмежений певними технологічними процедурами, які не дозволяли ще більше скоротити імпорт російської нафти та газу.

Наступний пакет антиросійських енергетичних санкцій було ухвалено 15 березня 2022 року. У переліку обмежень у сфері енергетики були ухвалені: заборона на європейські фінансові інвестиції в енергетичну інфраструктуру агресора (проте за винятком сфери ядерної енергетики); обмеження трафіку продуктів виробництва у сфері енергетики із росії; заборона постачання європейських товарів чи технологій для сфери енергетики росії; заборона надання фінансової або технологічної підтримки підприємствам енергетичної сфери; заборона фінансування транспортування продуктів енергетики з росії [102].

Наступні санкції Європейського Союзу, які стосувались сфери енергетики, були ухвалені у квітні 2022 року. Вони передбачали обмеження щодо придбання чи передачі кам'яного вугілля чи іншого виду твердих викопних енергоресурсів до країн-членів ЄС. Ці заборони стосувались тих об'ємів твердого викопного палива, яке буде вивезене з російської федерації з кінця літа 2022 року [109]. Отже, країни Європейського Союзу отримали час для можливості диверсифікації своїх енергетичних ринків задля мінімізації наслідків для національних підприємств.

Ухвалений у червні 2022 року пакет антиросійський енергетичний пакет санкцій пропонував план спільних дій країн-членів ЄС щодо відмови від використання енергоносіїв російського походження. Зокрема, заборонено придбання сирої нафти у будь-якій формі; запроваджено обмеження щодо імпорту інших нафтопродуктів російського походження до ЄС. Проте, було зазначено, що цей процес буде проходити не одразу, а триватиме від 6 до 8 місяців для продуктів переробки нафти. Також існували певні винятки щодо імпорту продуктів російського видобування за допомогою трубопроводів [119]. Причинами таких винятків було те, що чимало країн-членів ЄС не змогли швидко диверсифікувати шляхи постачання енергоресурсів, необхідних для національних економік.

Наступні санкції, які були ухвалені у жовтні 2022 року також зменшували шляхи та об'єми постачання нафти з країни-агресора. Зокрема, з

жовтневого пакету санкцій було запроваджено обмеження на транспортування російської сирої нафти та нафтопродуктів морськими шляхами до країн, які не входили до складу ЄС, а потім їх перепродаж до Європи. Також спільний пакет санкцій запроваджував обмеження цін на перевезення російської нафти та нафтопродуктів морським шляхом. Санкції передбачали обмеження щодо надання технічної допомоги при транспортуванні морем; заборону надання брокерських послуг тощо [108].

Важливим кроком санкційної політики Європейського Союзу в енергетичній сфері стало встановлення граничної ціни на російську нафту-сирець та бітум від грудня 2022 року [121]. Зокрема, було визначено граничну ціну у 60 доларів за барель сирої нафти. Дане рішення мало на меті зменшення прибутків російської федерації від експорту енергоресурсів та стабілізацію цін на енергетичному ринку.

Таке спільне узгоджене рішення країн-членів ЄС та успіхи української дипломатії дозволили продовжувати політику перегляду цін на нафту-сирець з росії: у лютому 2023 року були визначені нові ціни. Зокрема, ціна російської сирої нафти була визначена на показнику 45 дол. за барель [110]. Дані заборони були покликані зменшити частку російських енергоресурсів на світовому ринку. Треба відзначити, що така політика мала певний успіх: попит на російську нафту суттєво зменшився. Український уряд пропонував надалі встановлювати нижчий поріг цін на російську нафту (зокрема, у 30-40 доларів), проте таке рішення не було ухвалене [22].

У липні 2023 року Європейський Союз в черговому санкційному пакеті повернувся до політики обмеження імпорту енергоресурсів з російської федерації до ЄС. Зокрема, було встановлено заборону на обслуговування європейськими портами суден, які використовують технологічні прийоми уникнення відстеження трафіку транспортного засобу. Таким чином, окремі нафтотрейдери намагались уникнути санкцій, транспортуючи нафту з росії. Даний пакет санкцій містив положення про заборону транспортування нафти з росії до Польщі та Німеччини трубопроводами. Проте, у даному

енергетичному пакеті існувала можливість відступу від обмеження експорту нафти із Казахстану до ЄС, а також продовжували діяти винятку на ліміт цін на експорт російської нафти до Японії.

Загалом, санкції Європейського Союзу, значно зменшили об'єми постачання кам'яного вугілля, газу та нафти до європейських країн. Проте, для окремих країн-членів ЄС існує можливість використання енергоресурсів з росії у зв'язку з неможливістю швидко диверсифікувати джерела постачання.

Водночас, Європейський Союз знехтував введенням обмежень на діяльність російської федерації у сфері атомної енергетики, що дозволило російській державній компанії Росатом і надалі активно розвивати свій надзвичайно прибутковий бізнес. Позиції європейських держав щодо співробітництва з російським компаніями у сфері атомної енергетики, різняться. Зокрема, Німеччина, яка на початку XXI століття відмовилась від експлуатації атомних електростанцій, продовжувала серед країн-членів ЄС пропагувати дану ідею. Натомість Франція та Угорщина впродовж останніх років продовжують комунікацію з країною-агресором у даній сфері, зокрема Росатом є учасником низки спільних атомних енергетичних проєктів, продовжується обмін технологіями у ядерній енергетиці, російські виробники обладнання для атомних електростанцій та ядерного палива одержують від європейських виробників електроніку тощо [44].

Проте, сподіваємось, що витіснення російських виробників обладнання для атомної енергетики та будівництва ядерних енергоблоків, з європейського та світового ринку тільки розпочався. Цей процес є надзвичайно складним, існує чимало непорозумінь та різних трактувань, але спільна мета очевидна. У результаті європейські виробники атомної електроенергії повинні усвідомити необхідність припинення усіх видів співробітництва з Росатомом щодо будівництва нових енергоблоків, обміну технологіями, закупівлі палива для своїх АЕС. Водночас, ми повинні розуміти, що станом на 2024 рік тільки Франція у Європі володіє

технологіями та потужностями для будівництва нових атомних електростанцій, що створює попит на послуги російських підприємств у цій сфері.

Припиняючи співпрацю із російськими енергетичними компаніями та відмовляючись від постачання енергоресурсів з країни-агресора, країни Європейського Союзу змушені розробляти нові шляхи диверсифікації постачання кам'яного вугілля, газу та нафти та будувати потужності для їх транспортування та реалізації. Окремі країни, зокрема Польщі та Німеччина, намагаються збільшити власний видобуток твердого палива. Також укладено договори щодо постачання кам'яного вугілля з інших регіонів світу (Австралія, США, країни Латинської Америки та ін.).

Треба зазначити, що інші країни світу мають достатні можливості, щоб витіснити росіян з європейського ринку твердого палива [43]. Потенційно до переліку імпортерів кам'яного вугілля до країн ЄС може долучитись Індонезія, яка активно розвиває даний сегмент промисловості [103]. Доволі успішно проходить політика диверсифікації постачання до Європи нафти. Зокрема, значно збільшили свої експортні потужності США, активно розвивають даний напрям Азербайджан, країни Перської затоки та Північної Африки [43].

Разом з тим, європейські інституції активно підтримують розвиток відновлювальних джерел енергії, створюючи для виробників вигідні умови. Зокрема, у листопаді 2022 року було підготовлено та затверджено Європейською Комісією важливий нормативно-правовий акт для розвитку та впровадження технологій відновлювальних джерел енергії [118]. Отже, відкриття нових підприємств з виробництва електроенергії з відновлювальних джерел може стати складовою політики Європейського Союзу щодо позбавлення залежності від російських енергоносіїв.

Також країни Європейського Союзу активно розвивають технології економії викопного палива з метою зниження ціни та залежності від російських енергоресурсів. Уряди європейських держав підтримують ті

підприємства та домогосподарства, які впроваджують технології економії. Так, італійський уряд визначив максимальні та мінімальні показники для систем опалення та охолодження. За підрахунками німецьких експертів енергетичного ринку, економія газу споживачами у цій країні може на третину зменшити економічні витрати та використання цього енергетичного ресурсу [104].

Таким чином, в умовах російської військової агресії проти України, політика Європейського Союзу у сфері енергетики має на меті відмову від закупівлі кам'яного вугілля, газу та нафти з країни-агресора. Це дозволить і надалі розвивати спільну європейську систему захисту енергетичної безпеки, а також в майбутньому уникнути проявів енергетичної залежності.

Важливим документом, який демонструє спільність поглядів України та Європейського Союзу щодо наслідків військової агресії росії для енергетичного сектору України та європейських держав, стало звернення, яке було опубліковане 18 травня 2022 року. У спільній заяві наголошено, що неспровоковане військове вторгнення росії проти України викликало серйозні наслідки для світової енергетичної системи. Зокрема, це спровокувало зростання цін на енергоресурси, стало викликом енергетичній безпеці Європи та світу. Військова агресія російської федерації продемонструвала суттєву залежність Європейського Союзу від імпорту продуктів видобування з країни-агресора. У заяві підкреслено, що величезні фінанси, які отримує росія від європейських споживачів, допомагають її військам нищити населення та інфраструктуру України. У документі містився заклик до об'єднання зусиль для розбудови стійкої енергетичної системи Європейського Союзу, загалом, та ефективного Енергетичного союзу, зокрема [94].

Таким чином, у результаті військової агресії росії проти України у європейських партнерів нашої держави поступово сформувалось розуміння того, що енергетична безпека Європейського Союзу є запорукою національною та державної безпеки і не можна розглядати її виключно з

економічних інтересів. Тому сьогодні енергетична безпека є одним з ключових пріоритетів зовнішньополітичних стратегій країн-членів ЄС. До 2022 року європейським державам було доволі складно навіть уявити часткове або повне обмеження закупівлі російських енергоресурсів. Не існувало підписаних договорів на постачання викопного палива з країни інших регіонів світу, не було побудованої інфраструктури для транспортування та переробки продукції із диверсифікованих джерел. До того ж, не було політичних рішень щодо енергетичних питань.

Європейський Союз проголосивши курс на відмову від постачання російських енергоресурсів та ухваливши енергетичні санкції на підтримку України, і надалі реалізує політику диверсифікації джерел постачання, активно підтримує розвиток відновлювальних джерел енергії тощо. Дещо дискусійним є питання співробітництва наших західних партнерів з російськими підприємствами у сфері атомної енергетики, що створює нові енергетичні загрози для ЄС, а також не виключає можливості промислового шпигунства.

Такі радикальні зміни у сфері енергетики ЄС можуть позначитись на зростанні цін для споживачів та викликати протести населення, зменшити антиросійські настрої у суспільстві та підтримку України. Проте, втілення продуманої енергетичної політики, розвиток відновлювальних джерел енергії, поширення технологій енергоощадності та системна просвітницька робота зі споживачами допоможе переконати громадян європейських держав у правильності обраних стратегій. Європейському Союзу вкрай важливо забезпечити зростання стійкості своєї енергетичної системи та енергетичної безпеки.

Запроваджена політика санкцій проти російської федерації у сфері енергетики у кінцевому результаті може привести до перетворення економіки країни-агресора на закриту модель, про що свідчать прояви монетарної та фіскальної політик російського уряду. Російська держава, експортуючи енергоносії до азійських держав, насамперед Китаю та Індії, за

внутрішньо російськими цінами, втрачає величезні фінансові надходження, що у результаті може викликати глибоку економічну кризу.

3.4. Науково-практичні рекомендації щодо удосконалення управління енергетичною безпекою України в умовах режиму воєнного стану

Відновлення української енергетики після перемоги України у війні з російською федерацією стане одним із найважливіших завдань розвитку національної економіки. Тому основні напрями модернізації вітчизняної сфери енергетики має бути враховане при підготовці та ухвалення стратегічних документів Української держави. За підрахунками фахівців, вартість проєктів українських національних програм тільки відновлення енергетичної інфраструктури нашої держави становлять понад 220 млрд. дол. [94]. Вони повинні містити наступні плани та заходи в енергетичній сфері:

- а) державна підтримка розбудови так званих «розумних мереж»;
- б) відновлення пошкоджених російським агресором (там, де таке відновлення можливе) енергетичних об'єктів, зокрема теплових електростанцій;
- в) завершення будівництва магістрального для транспортування нафти трубопроводу Адамова Застава – Броди;
- г) розвиток договірної бази щодо зберігання природного газу європейських трейдерів у вітчизняних підземних сховищах;
- д) будівництво інфраструктури для включення українських потужностей для зберігання природного газу до європейської енергетичної системи;
- е) розвиток атомної енергетики України, зокрема, модернізація існуючих потужностей, завантаження працюючих енергоблоків ядерним паливом, будівництво нових енергоблоків Хмельницької атомної електростанції;

є) цільова державна підтримка виробництва українського обладнання для відновлювальних джерел енергії, зокрема: трансформатори, електричні кабелі, батареї тощо;

ж) будівництво потужностей для виробництва ядерного палива, його переробки та зберігання;

з) розвиток власного видобування газу, освоєння нових родовищ, зокрема з щільних порід;

к) будівництво нафтопроводів, які з'єднають українських виробників та споживачів з європейськими портами та нафтопереробними заводами;

л) будівництво власних нафтопереробних заводів за сучасними технологіями;

м) відновлення та модернізація гідроелектростанцій та будівництво насосних ГЕС;

н) розширення торгівлі енергетичною продукцією з країнами-членами Європейського Союзу;

о) розвиток технологій виробництва біопалива із біологічних залишків та відходів, а також використання сільськогосподарської продукції [47].

З березня 2024 року в Україні набув чинності закон, який регламентує діяльність підприємств когенерації тепло- та електроенергії [25]. Проте, для його належної реалізації потрібно:

а) ухвалити низку нормативно-правових актів, які деталізують втілення його положень у практику діяльності енергетичного сектору України;

б) привести інші документи у сфері енергетики у відповідність з ухваленим;

в) оновити нормативно-правову базу діяльності ключовим для енергетики міністерств та інших центральних органів виконавчої влади тощо.

Голова Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України у своєму звіті наголосив, що ухвалення даного закону матиме наступні наслідки:

а) сприятиме модернізації існуючих малоефективних теплових електростанцій та їх наступне перетворення у якісні підприємства виробництва теплової та електричної енергії;

б) розвиток технологій ефективності використання викопного палива;

в) зменшення об'ємів споживання кам'яного вугілля, природного газу та нафти та суттєве скорочення викидів парникових газів;

д) дотримання Україною положень Енергетичного Співтовариства [81].

На початку 2022 року наша держава приєдналась до об'єднаної енергетичної системи Європейського Союзу, підписавши угоду про ENTSO-E. Цей важливий крок має наступні переваги для енергетичної безпеки України: остаточне від'єднання від російських енергетичних мереж; можливість одержання додаткових бюджетних надходжень, зокрема, від сплати податків експортерами енергетичної продукції; європейські гарантії захисту та технічної підтримки українського енергетичного обладнання; одержання аварійної енергетичної допомоги, що надзвичайно важливо за умов відключення вітчизняних споживачів від електричної енергії внаслідок атак критичної інфраструктури ворогом та небезпеки блекаутів тощо.

Також важливим компонентом розвитку та удосконалення державної політики у сфері енергетики має стати унеможливлення монополізації ринку експорту електроенергії. Українській владі варто розробити відповідні інструменти компенсації дефіциту бюджету у разі зростання заборгованості споживачів енергії. Варто також наголосити, що прийняті інструменти компенсації мають бути відкритими, відповідати інтересам суспільства, унеможливлювати використання корупційних схем та можливе неадекватне збагачення деяких учасників ринку енергетики.

Європейський Союз постійно декларує необхідність та бажання розвивати співробітництво з Україною в енергетичній сфері. Свідченням цього є програма дій, яка ухвалена Європейською Комісією та Міністерством енергетики України. Згідно положень зазначено документа, головними завданнями подальшої співпраці України та ЄС у сфері енергетики мають

стати: впровадження технологій енергоефективності; дотримання високого рівня ядерної безпеки в умовах російської агресії; модернізація технологій видобування кам'яного вугілля, природного газу та нафти; формування енергетичних резервів України; інтеграція вітчизняного та європейського ринку електроенергії та ринку газу; підтримка розвитку технологій відновлювальної енергетики тощо [37].

Важливим напрямом формування системи енергетичної безпеки нашої держави є підтримка технологій відновлювальних джерел енергії. Українському уряду нагально необхідно розробити або удосконалити нормативно-правове забезпечення та механізми державної підтримки цієї сфери. Це стимулюватиме впровадження нових потужностей та передбачатиме поетапне повернення виробникам ВДЕ існуючого боргу за поставлену енергію. Такі заходи є вкрай необхідними, оскільки чимало підприємств цієї сфери перебувають на межі банкрутства.

Прикладом ефективної підтримки державою технологій відновлювальних джерел енергії є Чернівецька область, яка належить до лідерів серед регіонів України з найбільшою кількістю приватних сонячних електростанцій на одиницю населення. Зокрема, станом на листопад 2024 року 3 тисячі 348 домоволодінь на Буковині встановили сонячні станції. За словами голови акціонерного товариства «Чернівціобленерго» О. Ніверчука у дні із високим рівнем сонячного випромінювання буковинські установки на основі відновлювальних джерел енергії, зокрема сонячні, забезпечують до 80% споживання електроенергії підприємствами та населенням області. Тобто, у сонячні дні та години, Буковина із загальної енергетичної системи України отримує тільки 20% електроенергії. Особливе зацікавлення серед підприємців та власників домоволодінь нашого регіону у встановленні сонячних панелей відзначене впродовж 2024 року. Причиною такого ажіотажу, на думку керівника «Чернівціобленерго» є державна підтримка, зокрема діє обласна програма, котра передбачає компенсацію із обласного бюджету частини коштів на закупівлю такого обладнання. Сума такої

допомоги надається у розмірі 30% від ціни генераторів, сонячних панелей, акумуляторних батарей, проте не більше 50 тисяч гривень на одну юридичну чи фізичну особу [41].

Також, у Чернівцях функціонують 2 когенераційні установки, одна з яких забезпечить безперебійне енергоживлення «Теплокомуненерго». У місті готові до запуску вісім незалежних модульних котелень з автономним режимом роботи. Працює в обласному центрі біогазова установка з потужністю понад 1МВт [91].

У нашій державі функціонує Фонд енергетичної підтримки України, який є інструментом протидії наслідків російського військового вторгнення у сфері енергетики. Дана державна програма фінансується міжнародними фінансовими організаціями та окремими країнами-членами Європейського Союзу. Проте, на нашу думку, варто удосконалити механізми доступу українських виробників у сфері енергетики до програми підтримки. Насамперед, Міністерству енергетики України та НКРЕПП варто розробити механізм гарантування підтримки відновлювальної енергетики та розширити джерела фінансування боргу за поставлену електричну енергію

На початку 2023 року фахівці Енергетичного Співтовариства Європейського Союзу опублікували звіт щодо розвитку української енергетики у 2022 році в умовах російської військової агресії. У зазначеному документу запропоновано наступні рекомендації щодо розвитку сфери енергетики нашої держави:

1. *Газовий ринок:*

а) збереження, відновлення та розвиток газовидобувної галузі та її інфраструктури, розробка нових газових родовищ та контроль над ними, розширенням мережі газопостачання підприємств та домогосподарств;

б) удосконалення маршрутів постачання скрапленого природного газу в Україну та розвиток відповідної транспортної мережі;

в) започаткування програм довгострокової державної політики у сфері природного газу, вивчення запасів для видобутку природного газу з низьким вуглецевим показником.

2. Ринок електроенергетики:

а) формування та реалізація основних засад державної політики модернізації ринку електроенергії;

б) впровадження державної політики енергетичної інтеграції України, насамперед з сусідніми європейським країнами та Молдовою;

в) синхронізація діяльності електроенергетичної мережі нашої держави та Європейського Союзу, визначення технологічної процедури розподілу транскордонної пропускної спроможності.

3. Нафтовий ринок:

а) ухвалення законодавства щодо мінімальних об'ємів запасу нафти-сирцю та нафтопродуктів в Україні;

б) удосконалення нормативної бази існуючих вимог щодо якості палива, зокрема його екологічних показників.

4. Відновлювальні джерела енергії:

а) розробка та введення в дію ринкової схеми державної та інвестиційної фінансової та технологічної підтримки виробників ВДЕ;

б) ухвалення національної програми відшкодування виробникам ВДЕ відновлення пошкодженого внаслідок військових дій обладнання;

в) створення спеціального державного органу або виокремлення спеціального підрозділу у вже існуючих щодо видачі державних гарантій, підписання договорів з надавачами послуг у сфері ВДЕ;

г) удосконалення та активне впровадження у діяльності суб'єктів ВДЕ електронного реєстру.

5. У сфері енергоефективності:

а) впровадження в дію законодавства та ухвалення державної стратегії енергетичної реконструкції багатоквартирних будинків та домогосподарств;

б) продовження процедури оцінювання потенціалу високоефективної когенерації та модернізація систем централізованого теплопостачання.

6. В екологічній сфері:

а) введення в дію органами державної влади України пунктів стратегічної екологічної оцінки для національних програм відновлення пошкоджених чи зруйнованих внаслідок військових дій енергетичних об'єктів;

б) відкриття доступу для громадськості екологічної інформації для ефективних консультацій та формулюванню пропозицій [106].

Окрім стратегічних планів відновлення, модернізації та розвитку української енергетики, український уряд повинен вирішити чимало проблем, які є нагальними вже сьогодні. Незважаючи на значну кількість законів Верховної Ради України та постанов Кабінету Міністрів України в енергетичній сфері, ухвалених в останні роки і навіть місяці, ситуація є доволі складною. Без відновлення роботи енергетичної інфраструктури України в рекордні терміни, розбудови систем захисту від ворожих атак об'єктів енергетики, подолання фінансових проблем, які є перешкодами належному функціонуванню енергетичних ринків, проходження зимового періоду 2024-2025 років неможливе, на думку фахівців, без суттєвих обмежень споживання електричної енергії [20].

За підрахунками експертів в енергетичній сфері, навіть за умов безперебійного функціонування 9 енергоблоків українських атомних електростанцій, які знаходяться на контрольованій території, зростання пропускних можливостей енергетичної інфраструктури на кордоні до 2,2 ГВт та відновлення за рекордні терміни 2 із 8 ГВт потужності вітчизняних теплоелектростанцій (виглядає особливо нереалістично), дефіцит електричної енергії складатиме від 3 до 5 ГВт [20]. Скоротити дефіцит електроенергії тільки за рахунок будівництва 300 енергетичних установок з потужністю від 5 до 30 МВт та накопичення 1 ГВт резервів, як пропонують керівники Міністерства енергетики України [88], буде надзвичайно складно.

На думку вітчизняних експертів енергетичного ринку, зменшити очікуваний дефіцит електроенергії у зимовий період 2024/2025 років можливо за певних умов:

а) розвиток військових потужностей протиракетного прикриття об'єктів сфери енергетики згідно рішень військового керівництва нашої держави;

б) державна підтримка будівництва малих енергетичних установок в різних регіонах України, насамперед, когенераційних;

в) відновлення функціонування теплоелектростанцій невеликої потужності, які були зупинені у попередні два десятиліття з різних причин: дефіцит пального, низька ефективність роботи, судові рішення, проблеми з приєднання до Єдиної енергетичної системи України тощо;

г) зосередження державних ресурсів на запуску тих енергетичних об'єктів, тривалість відновлення функціонування яких не більше півроку;

д) залучення до відновлення та будівництва енергетичних об'єктів та установок коштів приватного бізнесу, насамперед тих, які належать територіальним громадам [20].

Також українському уряду, для мінімізації наслідків для споживачів взимку 2024/2025 років, необхідно уникнути наступних помилок у сфері енергетики:

а) використання державних коштів на реалізацію довгострокових енергетичних проєктів. Сумнівним, на думку фахівців, є будівництво третього та четвертого блоків Хмельницької атомної електростанції з огляду та постійні атаки ворога, тривалість запуску та фінансові ризики європейських партнерів;

б) відмова від розвитку системи малих енергетичних установок на основі кам'яного вугілля, природного газу та нафтопродуктів з огляду на скорочення парникових газів та впровадження принципів «зеленої енергетики»;

в) фінансування установок з виробництва електричної енергії з негарантованою потужністю. До таких технологій, на думку експертів у сфері енергетики, належить встановлення фотоелектричних панелей у місцевостях з невисокою інтенсивністю сонячного випромінювання або вітрогенераторів без інверторів у районах із середньою швидкістю вітру до 5 м/с тощо;

г) позбавлення оборотних фінансів учасників ринку енергетики та вилучення коштів у фізичних осіб-споживачів електроенергії з метою реалізації так званих євроінтеграційних ініціатив у сфері енергетики (використання рідкого біопалива у транспортних засобах, збільшення акцизних ставок на енергоресурси до європейських рівнів тощо);

д) часткова відмова українського уряду від впровадження європейської практики регулювання системи енергетики, зокрема відновлення вертикальних енергетичних компаній-монополістів тощо.

Висновки до Розділу 3

Для реалізації цілеспрямованої та результативної політики інкорпорації України до енергетичної системи Європейського Союзу необхідно правильно, відповідно до потреб часу, обрати орієнтири. На нашу думку, український уряд та інші вітчизняні учасники енергетичного ринку, мають зосередити свої зусилля на впровадження європейських стандартів функціонування енергетичної системи, зокрема, щодо принципів та технологій енергоефективності, підтримки відновлювальних джерел енергії, додержання стандартів охорони навколишнього середовища.

Долучення нашої держави до єдиної європейської енергетичної системи на початку 2022 року засвідчило процес тісної співпраці Європейського Союзу та України у сфері енергетики. Тому зростання пропускної транспортної енергетичної інфраструктури, яка відповідає європейським стандартам, має стати основою стабільності української

енергетики, залучення європейських інвестицій у даний сектор нашої економіки, запорукою функціонування, навіть у результаті нищівної руйнації українських енергетичних об'єктів країною-агресором.

Основні напрями розвитку та модернізації сфери енергетики Європейського Союзу, дозволяють стверджувати, що український уряд має об'єднати зусилля різних політичних сил задля формування належних умов для всіх учасників енергетичного ринку. Це дозволить поступово сформувати високий рівень довіри до уповноважених органів державної влади та національних регуляторів енергетичного ринку. Саме тому, впродовж наступних років необхідно підготувати та ухвалити низку законодавчих рішень у різних сферах української енергетики. Реалізація державної політики у сфері енергетики повинна проходити за умов дотримання визначених вітчизняних екологічних стандартів.

ВИСНОВКИ

По-перше, державна політика визначає механізми та напрями державного управління в енергетичній галузі. Натомість державне управління полягає у здійсненні повноважень органами державної влади, реалізації інтересів публічних інституцій та фізичних осіб, які спрямовані на досягнення визначених завдань. Загалом, державна політика у сфері енергетики – це цілеспрямована спільна діяльність органів державної влади, суб'єктів господарювання, громадськості у визначених національним та міжнародним законодавствами межах, метою якої є гарантування безпеки в енергетичній сфері та задоволення інтересів споживачів.

До ключових ознак та компонентів державної політики в енергетичній галузі варто віднести: міжнародну та внутрішньодержавну співпрацю учасників енергетичного ринку; визначення на законодавчому рівні основних напрямів розвитку сфери енергетики; узгодження державних та приватних механізмів реалізації; динамічність; варіативність; соціальна орієнтованість; дотримання екологічних стандартів; демократичність та прозорість; пріоритет безпекових цілей.

На нашу думку, необхідно відзначити різноманіття публікацій (монографії, статті, дисертації, матеріали конференцій тощо), які присвячені проблемі розвитку енергетичної галузі загалом та України, зокрема. Проте, констатуємо, що існують певні прогалини дослідження державного управління енергетичною сферою. Зокрема: а) енергетична проблематика, на нашу думку, недостатньо вивчена з позиції саме галузі наук «Державне управління»; б) дослідження управлінських аспектів у сфері енергетики впродовж останніх років тісно пов'язане з політикою вепонізації (застосування енергетичних ресурсів як своєрідної зброї у міждержавних, насамперед, відносинах) енергії, що суттєво вплинуло на формулювання багатьох дослідницьких позицій; в) повномасштабне військове вторгнення

російської федерації в Україну актуалізували дослідження питань, які пов'язані з енергетичною безпекою.

По-друге, серед суб'єктів здійснення державної політики України в енергетичній галузі варто виокремити суб'єкти формування (Верховна Рада України, окремі координаційні органи управління) та суб'єкти реалізації (більшість центральних та місцевих органів виконавчої влади, міністерства, державні служби, агентства та інспекції, органи влади зі спеціальним статусом, робота яких полягає у втіленні положень міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів у сфері енергетики). Окремо, на нашу думку, варто наголосити на доцільності включення до переліку суб'єктів реалізації державної політики в окресленій галузі посади енергетичного омбудсмена. Деякі органи державної влади України наділені повноваженнями щодо і формування і здійснення управління в енергетичній сфері.

Також зауважимо, що на рівні територіальних громад в Україні практично відсутні реальні управлінські механізми впливу на формування енергетичної безпеки. Натомість повноваження виконавчих структур територіальних громад пов'язані з вирішенням проблем енергоефективності будівель, забезпечення паливом певних категорій населення згідно законодавства тощо. На нашу думку, з огляду на постійне руйнування енергетичної інфраструктури російськими агресорами, варто розглядати можливість розширення повноважень місцевої влади щодо спроможності реагувати на їх наслідки та долучатись до формування та реалізації енергетичної політики на рівні територіальних громад.

Також необхідно відзначити своєрідний управлінський плюралізм та відсутність єдиної структури реалізації державної політики в енергетичній галузі. На нашу думку, це можна пояснити складністю закріплення функцій з координації та здійснення управління за одним органом виконавчої влади у такій різноманітній за структурою сфері.

По-третє, виокремлення певних видів чи груп інструментів чи механізмів державної політики в енергетичній сфері є достатньо умовним. Це можна аргументувати тим, що енергетична система є досить динамічною, тому постійно перебуває у стані змін та вимагає пошуку нових дослідницьких методів, у тому числі визначення чинних механізмів та використання сучасних інструментів. Також, зазначимо, що у чинному вітчизняному законодавстві у сфері енергетики відсутня чіткість дефініції механізмів та інструментів, а їх трактування суттєво різняться в окремих нормативно-правових актах.

Тому, на нашу думку, використання інструментів та механізмів діяльності органів державної влади у сфері енергетики потребує детальнішого осмислення, з'ясування прогалин та недоліків. Формування механізмів та інструментів політики держави може відбуватися під впливом різноманітних факторів, а також суттєво змінюватись у процесі впровадження нормативно-правових актів чи набувати нового трактування. Проте, найважливішим є законодавче закріплення тих чи інших положень, що дозволяє сформувати основу для підготовки та ухвалення управлінських рішень у даній сфері.

По-четверте, руйнування української енергетичної системи стало пріоритетним завданням російського терористичного режиму. Вперше в історії людства було окуповано найбільшу в Європі атомну електростанцію, зруйновано дамбу одного з найбільших водосховищ Європи, фактично знищено теплову електроенергетику Україно, здійснено інші численні спроби руйнації енергетичної системи нашої держави.

Відстоювання енергетичної безпеки нашої держави в умовах щоденного енергетичного дефіциту, викликаного точковими атаками росії наших енергетичних об'єктів, стали, на жаль, нормою сьогодення та викликом для існування нашої державності. Руйнування енергетичної інфраструктури України в руках путінського режиму стала аналогом військової зброї. А події наступних років довели, що російська федерація

намагається поєднати ці інструменти руйнації військової та цивільної інфраструктури та втрат життів десятків тисяч українських громадян.

Сьогодні енергетична безпека України є першочерговим завданням діяльності органів державної влади нашої країни. Необхідне впровадження сучасної багаторівневої системи захисту енергетичних об'єктів України. Необхідне збільшення кількості відповідної зброї для захисту сфери енергетики, яку можуть надати тільки наші західні партнери. Для уникнення тотальних енергетичних блекаутів потрібна децентралізація та диверсифікація енергопостачання, розвиток спільної енергетичної інфраструктури із західними сусідами. Також пріоритетами мають залишатись підтримка відновлювальної енергетики, зростання рівня енергоефективності, збільшення надійності безпеки енергопостачання тощо.

По-п'яте, для реалізації цілеспрямованої та результативної політики інкорпорації України до енергетичної системи Європейського Союзу необхідно правильно, відповідно до потреб часу, обрати орієнтири. На нашу думку, український уряд та інші вітчизняні учасники енергетичного ринку, мають зосередити свої зусилля на впровадження європейських стандартів функціонування енергетичної системи, зокрема, щодо принципів та технологій енергоефективності, підтримки відновлювальних джерел енергії, додержання стандартів охорони навколишнього середовища.

Долучення нашої держави до єдиної європейської енергетичної системи на початку 2022 року засвідчило процес тісної співпраці Європейського Союзу та України у сфері енергетики. Тому зростання пропускної транспортної енергетичної інфраструктури, яка відповідає європейським стандартам, має стати основою стабільності української енергетики, залучення європейських інвестицій у даний сектор нашої економіки, запорукою функціонування, навіть у результаті нищівної руйнації українських енергетичних об'єктів країною-агресором.

Основні напрями розвитку та модернізації сфери енергетики Європейського Союзу, дозволяють стверджувати, що український уряд має

об'єднати зусилля різних політичних сил задля формування належних умов для всіх учасників енергетичного ринку. Це дозволить поступово сформувати високий рівень довіри до уповноважених органів державної влади та національних регуляторів енергетичного ринку. Саме тому, впродовж наступних років необхідно підготувати та ухвалити низку законодавчих рішень у різних сферах української енергетики. Реалізація державної політики у сфері енергетики повинна проходити за умов дотримання визначених вітчизняних екологічних стандартів.

По-шосте, узагальнення висновків магістерської роботи дозволили запропонувати **науково-практичні рекомендації** щодо удосконалення управління енергетичною безпекою України в умовах режиму воєнного стану.

Загалом, на нашу думку, сьогодні доволі складно визначити той стан, у якому буде українська енергетична система у наступні роки і, особливо, після нашої перемоги. Це складно здійснити, насамперед, через непрогнозованість дій російського агресора щодо підприємств сфери енергетики України. Як наслідок, вибудовувати певні стратегії в українських енергетичних секторах ми можемо лише з огляду на світові тенденції розвитку сфери енергетики. Це зокрема: модернізація сфери виробництва енергії, диверсифікація джерел енергетичних ресурсів, оптимізація трафіків постачання різних видів палива, декарбонізація тощо. Також важливим чинником є побудова взаємин між Україною та ЄС в енергетичній сфері.

Тому пріоритетними напрямками розвитку державної політики у сфері енергетики в Україні є:

- а) збереження єдиної Об'єднаної енергетичної системи України;
- б) відновлення пошкоджених російським агресором (там, де таке відновлення можливе) енергетичних об'єктів, зокрема теплових електростанцій;
- в) завершення будівництва магістрального для транспортування нафти трубопроводу;

г) розвиток договірної бази щодо зберігання природного газу європейських трейдерів у вітчизняних підземних сховищах;

д) будівництво інфраструктури для включення українських потужностей для зберігання природного газу до європейської енергетичної системи;

е) розвиток атомної енергетики України, зокрема, модернізація існуючих потужностей, завантаження працюючих енергоблоків ядерним паливом;

є) цільова державна підтримка виробництва українського обладнання для відновлювальних джерел енергії, зокрема: трансформатори, електричні кабелі, батареї тощо;

ж) будівництво потужностей для виробництва ядерного палива, його переробки та зберігання;

з) розвиток власного видобування газу, освоєння нових родовищ, зокрема з щільних порід;

к) будівництво нафтопроводів, які з'єднають українських виробників та споживачів з європейськими портами та нафтопереробними заводами;

л) будівництво власних нафтопереробних заводів за сучасними технологіями;

м) відновлення та модернізація гідроелектростанцій та будівництво насосних ГЕС;

н) розширення торгівлі енергетичною продукцією з країнами-членами Європейського Союзу;

о) розвиток технологій виробництва біопалива із біологічних залишків та відходів, а також використання сільськогосподарської продукції

Для того, щоб зменшити очікуваний дефіцит електроенергії у зимовий період 2024/2025 років можливо за певних умов:

а) подальше розгортання протиракетного прикриття об'єктів сфери енергетики України згідно рішень військового керівництва нашої держави;

б) державна підтримка будівництва малих енергетичних установок в різних регіонах України, насамперед, когенераційних;

в) відновлення функціонування теплоелектростанцій невеликої потужності, які були зупинені у попередні два десятиліття з різних причин: дефіцит пального, низька ефективність роботи, судові рішення, проблеми з приєднання до Єдиної енергетичної системи України тощо;

г) зосередження державних ресурсів на запуску тих енергетичних об'єктів, тривалість відновлення функціонування яких не більше півроку;

д) залучення до відновлення та будівництва енергетичних об'єктів та установок коштів приватного бізнесу, насамперед тих, які належать територіальним громадам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалова О. І. Координаційні органи як суб'єкти реалізації державної політики. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/4350>
2. Ващенко Ю. В. Державне регулювання у сфері енергетики України: адміністративно-правовий аспект : автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 36 с.
3. Визначення рівня та оцінювання загроз енергетичній безпеці: зб. аналіт. доп. / за ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2022. 160 с.
4. Вночі сталися вибухи біля Хмельницької АЕС: які наслідки атаками дронами. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/vibuhi-bilya-hmelnickoyi-aes-naslidki-rosiyskoyi-ataki-dronami-2436646.html>
5. Волошин О. Л. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні : дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2015. 197 с.
6. Вплив російсько-української війни на енергетичну безпеку ЄС. URL: https://www.researchgate.net/publication/375574910_Vpliv_rosijsko-ukrainskoi_vijni_na_energeticnu_bezpeku_ES
7. Галущенко Г. Перетворення України на газовий хаб Європи – це реальність. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/herman-halushchenkoperetvorennia-ukrainy-na-hazovyi-khab-ievropy-tse-realnis>
8. Герасимчук Т. Ф., Киридон А. М., Троян С. С. Загальна теорія політики: навч. посіб. Київ : Видавничийдід «Кондор», 2017. 226 с.
9. Герман Галущенко і Фатіх Біроль підписали дворічну програму співпраці між Урядом України і Міжнародним енергетичним агентством. Міністерство енергетики України : веб-сайт. URL: <https://www.mev.gov.ua/novyna/herman-halushchenko-i-fatikh-birol-pidpysaly-dvorichnu-prohramu-spivpratsi-mizh-uryadom>
10. Горбатенко В. П., Кукуруз О. В. Енергетична безпека: зміна підходів до розуміння. Політикус. 2023. № 4. С. 37–42.
11. Громадська рада. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : веб-сайт. URL: <https://www.sae.gov.ua/uk/public/gromadska-rada>
12. Громадська рада при міністерстві. Міністерство економіки України : веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=023e606df079-4b28-9f23-2d9e946f6f1a&title=GromadskaRadaPriMinisterstvi150>

13. Дацюк А., Садовський В., Полтораков О., Марутян Р. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. Київ, 2015. 40 с. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Analiz-politykyNB-pravl-final.pdf>
14. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки та впровадження інвестиційних проектів. 2017. 106 с. URL: http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf
15. Дешко Л. Окремі аспекти реалізації державної політики у сфері електроенергетики. Юридичний вісник. 2020. № 2. С. 58–63. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1704>
16. Деякі питання Державної інспекції з енергетичного нагляду України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-п#Text>
17. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 № 1400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1400-2022-п#top>
18. Деякі питання Державної регуляторної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-п#n7>
19. ДТЕК запускає Тилігульську вітроелектростанцію в Україні. URL: <https://dtek.com/media-center/news/dtek-commissions-tyligulska-wind-power-plant-in-ukraine>
20. Енергетика України у червні 2024 року. Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/07/11/2024-ПАКТ-12.pdf>
21. Європейські газові трейдери уникають українських сховищ після нападів РФ. URL: <https://suspilne.media/811917-evropejski-gazovi-trejderi-unikaut-ukrainskih-shovis-pisla-napadiv-rf-ft/>
22. Зеленський закликав обмежити ціни на російську нафту до \$30-40 за барель. Суспільне новини. URL: <https://cutt.ly/AwEJQmGC>
23. Ігнат'єв С. Зруйнована війною галузь зеленої енергетики в Україні знаходиться на грані банкрутства. Що далі? URL: <https://ecolog-ua.com/news/zruynovana-viynoyu-galuz-zelenoyi-energetyky-v-ukrayini-znahodytsya-na-granibankrutstva-shcho>
24. Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. Київ: Український центр європейської політики, Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 64 с.
25. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» щодо

- розвитку високоефективної когенерації» від 24.02.2022 № 2955-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2955-20#Text>
- 26.Звіт Антимонопольного комітету України за 2022 рік: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 14.03.2023 № 6-рп. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/641/87f/e95/64187fe957f1c745683055.pdf>
- 27.Звіт з оцінки. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). URL: <https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/Ukraine-Report-ukr.pdf>
- 28.Коваленко О. Кремль збільшив ядерний хабар Орбану – Bloomberg. УНІАН. URL: <https://cutt.ly/AwEJzIzC>
- 29.Компанія «ГалсАгро» запустила перший біометановий завод в Україні. UABIO URL: <https://uabio.org/news/14702>
- 30.Копанчук В. О. Нормативно-правове забезпечення державної політики національної безпеки та громадського порядку України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1610>
- 31.Конвенція про ядерну безпеку : ратифік. із заявою і застереженням Законом від 17.12.1997 № 736/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 16. Ст.70.
- 32.Криштоф Н. С. Енергоефективність – дієвий механізм забезпечення енергетичної безпеки та структурної модернізації економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 6. С. 104–110.
- 33.Кукуруз О. В., Батанова Н. М. Енергетична політика ЄС: реформування та проблеми реалізації в контексті геополітичних викликів. Політикус. 2023. № 5. С.23-33.
- 34.Кушлик Р. О. Сучасний стан реалізації державної політики енергозбереження в контексті соціально-економічного розвитку України. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68). № 2. С. 92–96.
- 35.Левківська В. М. Адміністративно-правове забезпечення національної безпеки. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 83–100.
- 36.Манжул І. Державно-приватне партнерство в енергетичній галузі. Юридичний вісник. 2020. № 4. С. 51–57.
- 37.Міненерго та Єврокомісія визначили програму дій у сфері енергетики на 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minenerhotaievrokomisiia-vyznachyly-prohramu-dii-u-sferi-enerhetyky-na-2023-rik>
- 38.Міністерство енергетики України. Атомна генерація, зелена енергетика і децентралізація – Ярослав Демченков представив на Форумі в Давосі ключові напрямки розвитку української енергетики. URL:

- <https://www.mev.gov.ua/novyna/atomna-heneratsiya-zelena-enerhetyka-idetsentralizatsiya-yaroslav-demchenkov-predstavyy-na>
39. Михальчишин Н. Л., Левицька А. В. Державно-приватне партнерство як засіб вирішення проблем функціонування природних монополій. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 39 (1). С. 31–36.
 40. Моргунова Е. Політико-правові засади державної енергетичної політики України в контексті європейської інтеграції. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія (галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки). Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київ, 2024.
 41. Навіщо росія атакувала Дністровську ГЕС та до чого тут Молдова: думка експерта. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/navishcho-rosiya-atakuvala-dnistrovsku-ges-1711727887.html> ; Буковина серед лідерів в Україні за кількістю приватних сонячних станцій. URL: <https://molbuk.ua/index.php?newsid=324061>
 42. На що вплине в Україні та Європі повна зупинка транзиту російського газу через українську ГТС. URL: <https://suspilne.media/864929-na-so-vpline-v-ukraini-ta-evropi-povna-zupinka-tranzitu-rosijskogo-gazu-cerez-ukrainsku-gts>
 43. Откидач О. Богдяж К. Енергетична політика ЄС у контексті російсько-української війни. ADASTRA. URL: <https://cutt.ly/6wEJxQQ>
 44. Павленко О. Санкції ядерної сили: як Європі позбутися залежності від атомної енергетики РФ. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/05/3/7160888>
 45. Пашинський В. Й. Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкт забезпечення оборони держави. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 5. С. 259–262.
 46. Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459>
 47. План відновлення України. Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua>
 48. Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 363. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-п#n8>
 49. Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2022-%D0%BF#Text>
 50. Походенко Б. Огляд та порівняльний аналіз концепцій енергетичної безпеки Європейського Союзу та України. Вісник Харківського

- національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2023. № 17. С. 56–79.
51. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо встановлення нульової ставки податку за викиди двоокису вуглецю для установок, якими здійснюються такі викиди в результаті спалювання біопалива». URL: <https://saee.gov.ua/sites/default/files/blocks>
 52. Правовий висновок щодо дискреції Президента України при виданні указів, якими вводяться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України. Шостий апеляційний адміністративний суд : URL: <https://6aas.gov.ua/ua/law-library/court-practice/vishchij-administrativnijsud-ukrajini/proekt-zakonu-ukrainy-pro-vnesennia-zmin-do-kodeksuadministratyvnoho-sudochynstva-ukrainy-shchodo-svobody-myrnykh-zibran.html>
 53. Практика енергетики в умовах війни: тренди, кейси, прогнози. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/energetichne-pravo/praktika-energetiki-v-umovah-viyni-trendi-keysy-prognozi.html>
 54. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
 55. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії : Закон України від 04.06.2015 № 514-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 33. Ст. 324.
 56. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку установок зберігання енергії. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2046-20#Text>
 57. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3141-20#Text>
 58. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної ефективності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3764-20#Text>
 59. Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-20#Text>
 60. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) : Рішення РНБО від 26.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0014525-23#Text>

61. Про заходи з нейтралізації загроз в енергетичній сфері : Рішення РНБО від 30.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0056525>
62. Про започаткування реалізації пілотного проекту «Енергетичний міст «Україна – Європейський Союз» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.06.2015 № 671-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671>
63. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі зберігання енергії. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-licenzijnih-umov-provadzheniya-gospodarskoyi-diyalnosti-zi-zberigannya-energiyi>
64. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
65. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-п#n9>
66. Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-п#n9>
67. Про затвердження Положення про Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2014-п#n9>
68. Проект Закону України «Про енергетичного омбудсмена» № 7059 від 04.09.2017. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62448
69. Про електроенергетику: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-%D0%B2%D1%80#Text>
70. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
71. Про нафту і газ : Закон України від 12.07.2001 № 2665-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14#Text>
72. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг : Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 51. Ст. 83.
73. Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-20#Text>

74. Про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії, що здійснюють операції з експорту електричної енергії, для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії протягом дії воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2022-%D0%BF#Text>
75. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237
76. Про ринок електричної енергії: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
77. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення РНБО від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>
78. Про схвалення Енергетичної стратегії України до 2030 р. Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13#Text>
79. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text>
80. Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 № 907-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kr210907?an=124>
81. Публічний звіт Голови Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності) про підсумки діяльності у 2022 році. URL: https://saee.gov.ua/sites/default/files/SAEE_report_2022.pdf
82. Садигов С. А. О. Міжнародно-правове співробітництво України та держав-членів ЄС у сфері забезпечення безпеки постачання газу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 439–444.
83. Сердюченко О. В. Адміністративно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.
84. Співробітництво в енергетичній сфері. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine.eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/energetika>
85. Спільна заява 20 громадських організацій до Уряду України. Агентство з відновлювальної енергетики. URL: <https://rea.org.ua/news/550>
86. Стратегія діяльності ДРС. Державна регуляторна служба України : веб-сайт. URL: <https://www.drs.gov.ua/type-press/strategiya-diialnosti-drs>

87. Україна вперше в історії не купувала газ для проходження війни. Чи можна назвати це перемогою? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/03/6/710814>
88. Україна повинна почати будувати малі електростанції вже зараз. URL: <https://suspilne.media/775813-ukraina-povinna-pocati-buduvati-mali-elektrostantsii-vze-zaraz-golova-ukrenergo>
89. Улида В. Ю. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сфері електроенергетики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2017. 23 с.
90. Хома Н. М. Вепонізація енергоресурсів: викопне паливо як зброя у міжнародній політиці. Політикус. 2023. № 4. С. 213–220.
91. Голова ОВА розповів, як Буковина готується до можливих знеструмлень узимку. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/324091-golova-ova-rozpoviv-iak-bukovyna-gotuetsia-do-mozhlyvykh-znestrumlen-uzymku.html
92. Цулаія Г. З. До питання енергоефективності як складової державної політики в енергетичній сфері. Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Одеса, Україна, 21–22 січня 2022 р. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2022. С. 48–51.
93. Цулаія Г. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики в енергетичній сфері. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. УжНУ, 2023. 200 с.
94. Цулаія Г. Енергетична безпека як об'єкт державної політики України. Правові новели. 2023. № 19. С. 413–419.
95. Цулаія Г. З. Правовий статус енергетичного омбудсмена в енергетичній політиці України: перспективи та особливості. *Держава та регіони*. Серія Право. 2022. № 4(78). С. 263–268.
96. Через атаку РФ було порушено роботу 3-х енергоблоків Рівненської АЕС. URL: <https://vsn.ua/news/cherez-ataku-rf-bulo-porusheno-robotu-3-h-energoblokiv-rivnenskoyi-aes-48750>
97. Щодо стану виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України з питань енергетичної безпеки та невідкладних заходів із забезпечення роботи національної економіки під час осінньо-зимового періоду 2022/23 року в умовах особливого періоду : Рішення РНБО від 13.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-23#n2>
98. Яковюк І., Єфремова К., Новіков Є. Енергетична безпека в умовах геополітичної нестабільності. *Право та інновації*. 2022. № 4 (40). С. 37–44.

99. Яковюк І., Цвеліх М. Енергетична безпека Європейського Союзу в умовах російської агресії проти України. Енергетична безпека Європейського Союзу в умовах російської агресії. Проблеми законодавства. 2023. № 160. С. 170–191.
100. Ansell C. K., Gash A. Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2008. Vol. 18(4), P. 543–571.
101. Communication from the commission to the European parliament and the council. *European Energy Security Strategy* (2014). European Commission. URL: <https://cutt.ly/swEJoxRS>
102. Council Regulation (EU) 2022/428 of 15 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilizing the situation in Ukraine (2022). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/DwEJoZrX>
103. Holz, F., Kafemann, V., Sartor, J., Scherwath, T. & Spencer, T. (2018). What does “peak coal” mean for international coal exporters? *IDDR*. URL: <https://cutt.ly/XwEJkl8Z>
104. Flanagan M., Kammer A., Pescatori A., Stuermer M. How a Russian Natural Gas Cutoff Could Weigh on Europe's Economies. *IMF Blogs*. URL: <https://cutt.ly/3wEJj0nw>
105. Ukraine Energy Damage Assessment. March 2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-energy-damage-assessment>
106. Ukraine Annual Implementation Report. Energy Community Secretariat. 2022. 17 p. URL: <https://www.energycommunity.org/implementation/report/Ukraine.html>
107. Energy security in Europe (2017). *SIPRI*. URL: <https://cutt.ly/bwEJo4ET>
108. EU adopts its latest package of sanctions against Russia over the illegal annexation of Ukraine's Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson regions (2022). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/TwEJjnfs>
109. EU adopts fifth round of sanctions against Russia over its military aggression against Ukraine (2022). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/pwEJp4ZB>
110. EU agrees on level of price caps for Russian petroleum products (2023). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/YwEJjAB9>
111. European Commission. A Hydrogen Strategy for a climate neutral Europe. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/FS_20_1296

112. European Commission. Boosting Offshore Renewable Energy for a Climate Neutral Europe. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2096
113. European Commission. Energy Security: Commission hosts first meeting of EU Energy Purchase Platform to secure supply of gas, LNG and hydrogen. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2387
114. European Commission. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. EU external energy engagement in a changing world. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri>
115. Khoma N., Khimiak O. Geopolitical Factor in the Transformation of EU Energy Policy (2022-2023). Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. № 3 (17). С.17-29.
116. Konstantinides T. & Mantzari D. Common foreign and security policy and energy policy. Research Handbook on the EU's Common Foreign and Security Policy. GB: Edward Elgar. URL: <http://centaur.reading.ac.uk/70317/>
117. Petkova M. Weekly data: Cutting nuclear links with Russia may be harder than cutting fossil fuel imports. Energy Monitor. URL: <https://cutt.ly/7wEJcHaE>
118. REPowerEU: Commission steps up green transition away from Russian gas by accelerating renewables permitting (2022). The European commission. URL: <https://cutt.ly/twEJc68z>
119. Russia's aggression against Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions (2022). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/CwEJvUur>
120. Russia's military aggression against Ukraine: EU imposes sanctions against President Putin and Foreign Minister Lavrov and adopts wide ranging individual and economic sanctions (2022). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/EwEJvSbQ>
121. Russian oil: EU agrees on level of price cap (2022). Council of the European Union. URL: <https://cutt.ly/DwEJvHFf>
122. Todorović I. Romania to subsidize households with up to EUR 610 million for photovoltaics. URL: <https://balkangreenenergynews.com/romania-tosubsidize-households-with-up-to-eur-610-million-for-photovoltaics>
123. Towards a Green Transition of the Energy Sector in Ukraine. June 2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/towards-green-transition-energysector-ukraine>

124. Tsagas I. Greece launches €200 million residential solar-plus-battery subsidy scheme. PV magazine. URL: <https://www.pv-magazine.com/2023/03/29/greece-launches-e200-million-residential-solar-plus-battery-subsidy-scheme-2>

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б

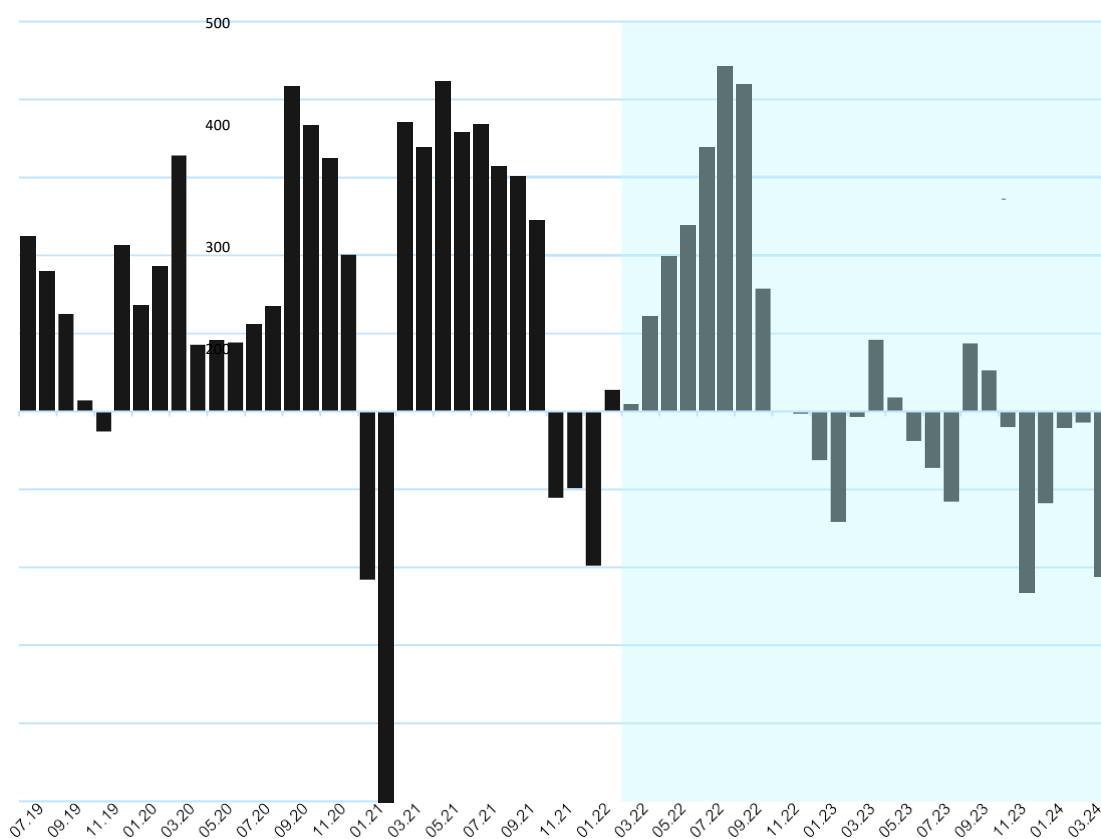
**Зведена оцінка
прямих збитків, непрямих втрат та потреб відновлення енергетичного
сектору України внаслідок військового вторгнення росії
(станом на липень 2024 року)**

Сектор	Прямі збитки, \$ млн	Непрямі втрати, \$ млн	Потреби відновлення, \$ млн
Електроенергетичний сектор, в тому числі:	11 425	18 607	33 839
Розподіл електроенергії	801	3 617	1 930
Передача електроенергії	2 100	2 246	2 632
Електрогенерація, в тому числі:	8 524	12 745	29 277
ТЕЦ	1 433	1 578	3 525
ТЕС	3 588	3 804	18 131
АЕС	843	6 371	1 330
ВДЕ	2 661	992	5 671
Нафтогазовий сектор, в тому числі:	3 331	18 437	14 812
Видобуток газу		3 664	183
Магістральне транспортування газу	775	644	962
Розподіл газу	154	1 132	241
Видобуток та переробка нафти	2 136	12 993	13 106
Зберігання нафти та нафтопродуктів	266	4	320
Вугільна промисловість	406	676	521
Теплопостачання	972	2 696	1 350
Всього енергетика	16 135	40 416	50 523

Джерело: Київська школа економіки на основі даних Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства енергетики України, енергетичних компаній, енергетичних асоціацій.

Додаток В

Експорт та імпорт електричної енергії в Україні

Джерело: Київська школа економіки на основі даних Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства енергетики України, енергетичних компаній, енергетичних асоціацій